

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA

**MEĐUNARODNI KULTURNI ODNOSI – KOMPARATIVNA
ANALIZA: BOSNA I HERCEGOVINA I EGIPAT**

- magistarski rad -

Kandidatkinja

Tadefi Safija

Broj indeksa: 129/II/19-UPD

Mentorica

prof.dr. Bakić Sarina

Sarajevo, januar 2023.

**ODSJEK POLITOLOGIJA
USMJERENJE: UPRAVLJANJE DRŽAVOM**

**MEĐUNARODNI KULTURNI ODNOSI – KOMPARATIVNA
ANALIZA: BOSNA I HERCEGOVINA I EGIPAT**

-Magistarski rad-

Kandidatkinja

Safija Tadefi

Broj indeksa: 129/II/19-UPD

Mentorica

prof.dr. Sarina Bakić

Sarajevo, januar 2023.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	5
PRILOZI I SLIKE.....	6
UVOD	16
TEORIJSKO - METODOLOŠKI DIO	17
1. Teorijska osnova istraživanja.....	17
2. Problem istraživanja.....	17
3. Predmet istraživanja.....	18
ANALIZA OSNOVNIH POJMOVA	19
Šta je kultura?	19
Šta je diplomacija?	19
Vrste diplomacije	22
Šta je kulturna diplomacija?	25
Historija kulturne diplomacije	27
Kulturna diplomacija u praksi	28
BEČKA KONVENCIJA KAO MEĐUNARODNI UGOVOR	28
DIPLOMATSKO PREDSTAVLJANJE.....	31
Diplomatski predstavnici	31
Diplomatske funkcije	32
Predstavljanje države.....	32
MEHKA MOĆ (SOFT POWER).....	33
Kulinarska i gastro-diplomatija	34
KULTURNA DIPLOMATIJA KAO KONKRETNATA DJELATNOST I PODRUČJE ZNANSTVENOG INTERESA	36
Bosansko-hercegovački identitet.....	37
Savremene karakteristike bosanskog multietnikuma.....	39
Komunikacija kulturnih identiteta.....	39
Razvoj sredstava komunikacije	41
STUDIJ SLUČAJA: KOMPARATIVNA ANALIZA – EGIPAT – BOSNA I HERCEGOVINA	43
Kultura Egipta	43
Civilizacijske znamenitosti	44
Nauka	44
Umjetnost	45
Filmska industrija	46
Muzička industrija.....	47
Integracija kulture i politike održivog razvoja	48
Svakodnevni život.....	49
Egipat i UNESCO	49
Kultura Bosne i Hercegovine	55
Umjetnost.....	55
Bosanskohercegovačka kinematografija	55
Bosanskohercegovačka književnost.....	56

<i>Bosanskohercegovačka muzika i kompozitorstvo</i>	57
<i>Muzičko izvođaštvo i institucije</i>	58
<i>Sevdalinka</i>	59
<i>UNESCO i BiH</i>	61
<i>UNESCO spomenici svjetske baštine u BiH</i>	62
<i>Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu</i>	63
<i>Stari most u Mostaru</i>	64
<i>Etnički odnosi</i>	65
<i>Svakodnevni život</i>	65
<i>Geografske razlike</i>	66
<i>Etničko bogatstvo</i>	66
<i>Egipat – Bosna i Hercegovina (Kulturna saradnja - komparacija)</i>	68
<i>Zaključna razmatranja</i>	70
<i>Literatura i izvori</i>	72

Zahvalnica

Sva hvala i zahvala prvenstveno pripada Svevišnjem Gospodaru koji je sve ovo učinio mogućim.

Veliku zahvalnost za podršku, pomoć i strpljenje dugujem svojoj mentorici, uvijek vedroj i nasmijanoj prof.dr.Sarini Bakić koja je pridobila moju pažnju već od prvog predavanja sa svojim specifičnim pristupom studentima zbog kojeg je bila jedna od omiljenih profesora među studentima.

Također se zahvaljujem svim svojim prijateljima i prijateljicama jer da nije bilo njih, studentski dani ne bi prošli ovako lahko i zabavno, a vjerovatno bih i ovu master tezu ranije završila da nisam s njima provodila sedmice i sedmice u ispijanju kafe i žaljenju kako „nikako ne mogu da se nakanim da napišem tezu“.

Hvala svim članovima moje divne porodice koji su, ruku na srce, uvijek bili tu za mene, daidži i daidžinici koji su mi uvijek donosili kolače dok sam pisala tezu i govorili mi da se ne stresiram i da završim što prije pa da mogu odmoriti.

Sretna sam što imam braću poput Muhameda i Abdullaha i sestre poput Ratibe i Bušre koji su mi oduvijek bili vjetar u leđa i koji su bili tu za mene od malih nogu da me savjetuju, da se samnom svađaju i mire i naravno da mi u studentskim danima daju tzv. „studentski stimulans“ jer kako oni kažu: ti si najmlađa, nek' ti se nađe.

I na kraju, najveća zasluga i najveće hvala pripada mojim legendama, mojim roditeljima. Hvala vam što ste mi sve omogućili, a moje je bilo samo da učim. Evo dočekali ste da sudija svira kraj i da napokon privedem kraju svoje studentske dane. Čestitam vam, izgurali ste samnom do kraja. Hvala vam na podršci, savjetima, smijehu, suzama, strpljenju i svakoj dovi koju ste učili za mene. Da nije bilo vas, ne bi bilo ni mene i zato svaki moj uspjeh posvećujem upravo vama. Babo i mama, voli vas vaša Safa !

SKRAĆENICE

UN – Ujedinjeni Narodi

KIC – Kulturno-informacijski centri

EU - Evropska unija

OSCE - Organization for Security Cooperation in Europe

NATO - North Atlantic Treaty Organisation

G7 - Sedam vodećih industrijskih zemalja

UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

SAD – Sjedinjene Američke Države

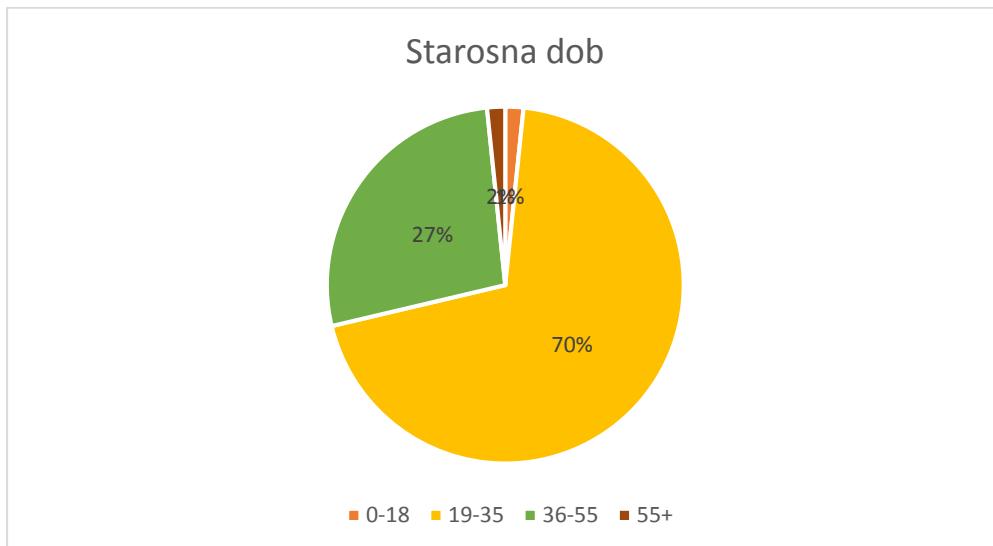
NPT – Non-Proliferation Treaty (Ugovor o neširenju atomskog oružja)

IAEA- International Atomic Energy Agency (Međunarodna agencija za atomsku energiju)

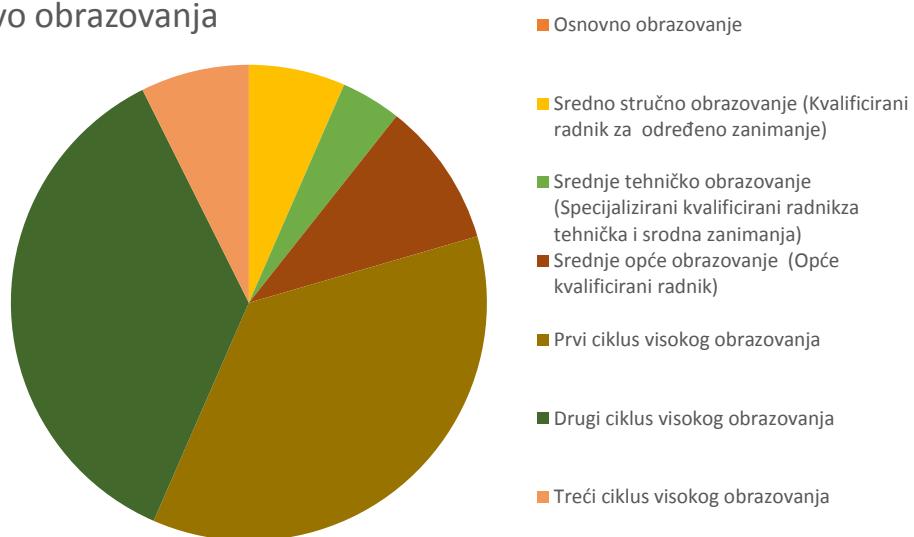
PRILOZI I SLIKE

PRILOG 1: Grafički prikaz relevantnih rezultata dobijenih po osnovu odgovora na anketni upitnik „Međunarodni kulturni odnosi – Komparativna analiza: Bosna i Hercegovina i Egipt“.

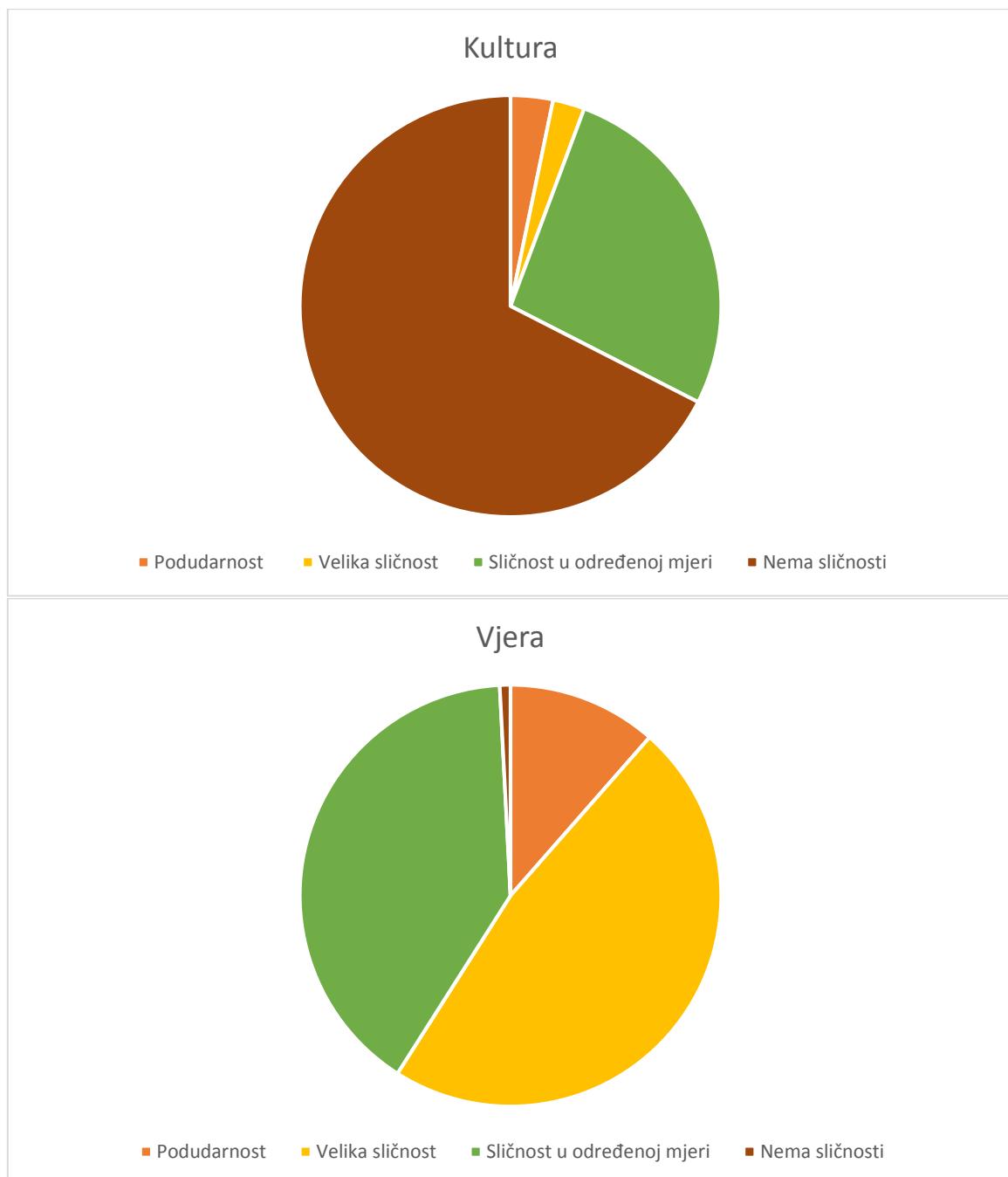
1.

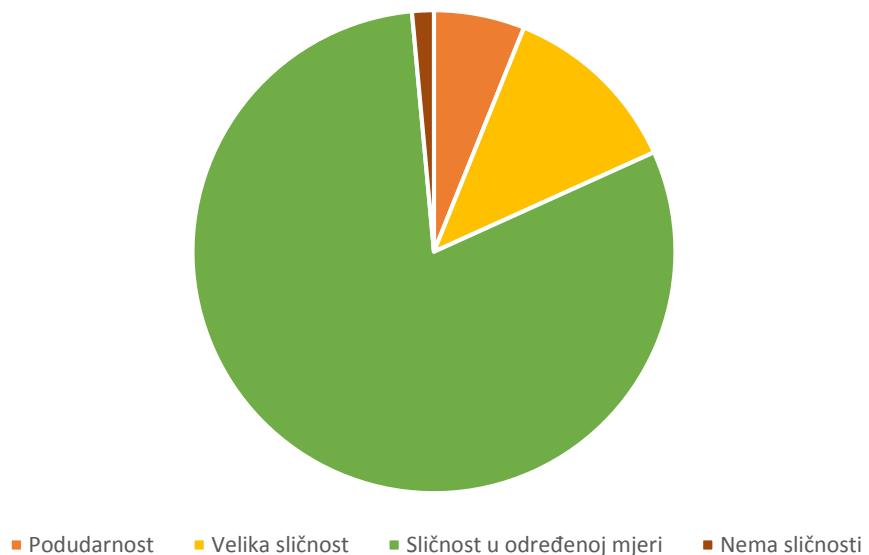
Nivo obrazovanja

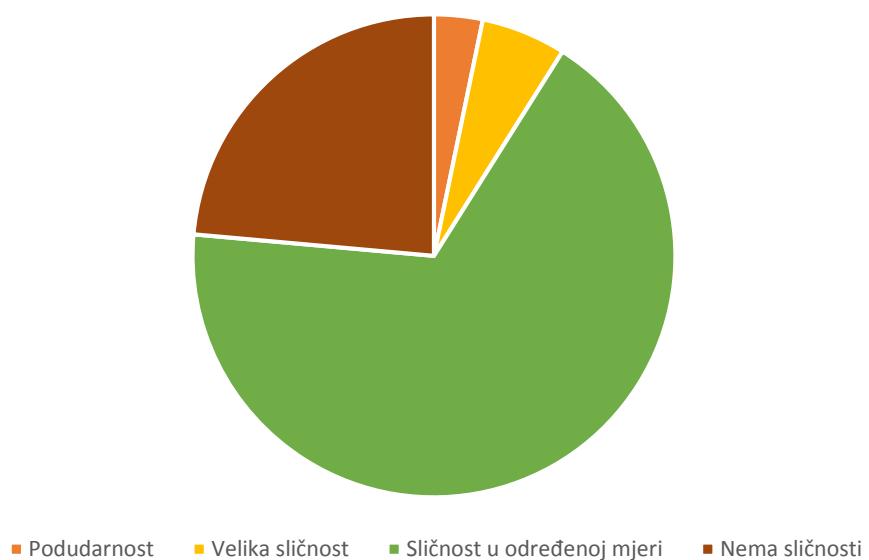
Sličnosti između Egipta i Bosne i Hercegovine

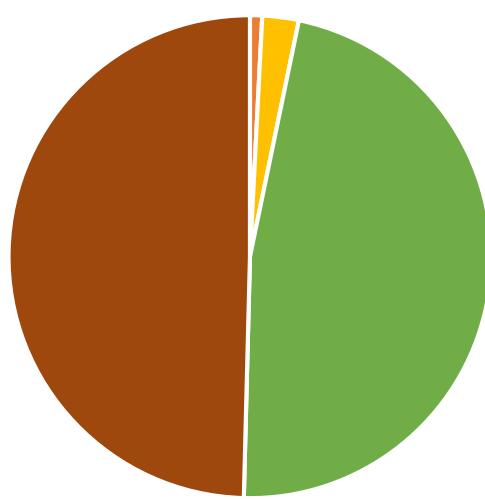
Svakodnevni život

Način oblačenja

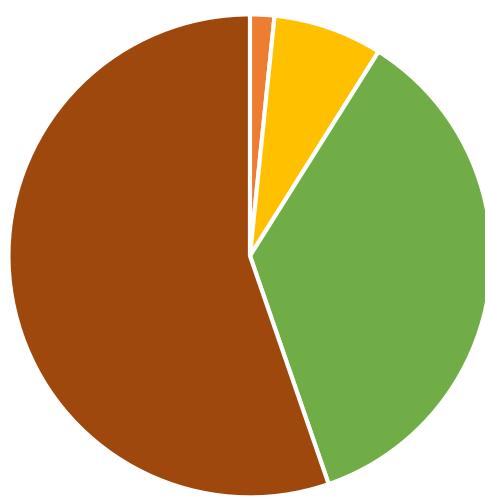

Hrana

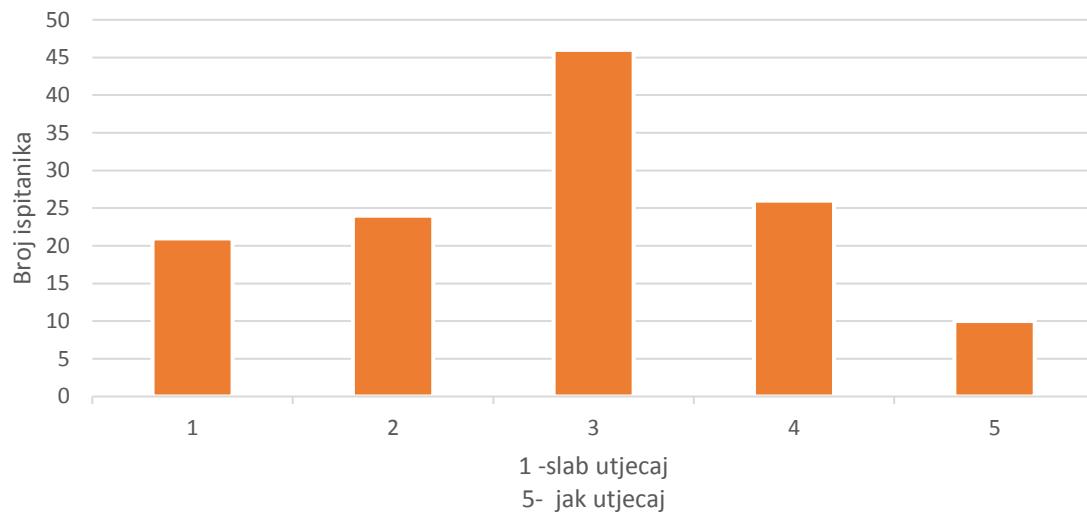
■ Podudarnost ■ Velika sličnost ■ Sličnost u određenoj mjeri ■ Nema sličnosti

Muzika

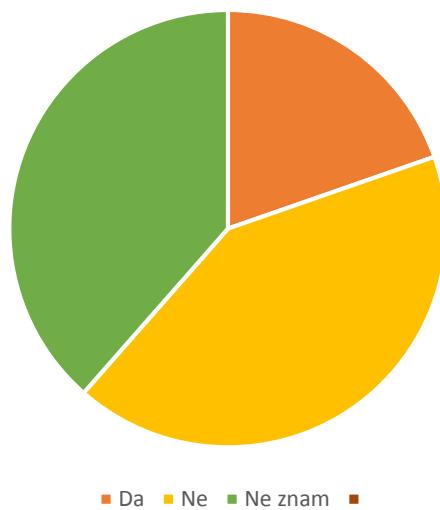

■ Podudarnost ■ Velika sličnost ■ Sličnost u određenoj mjeri ■ Nema sličnosti

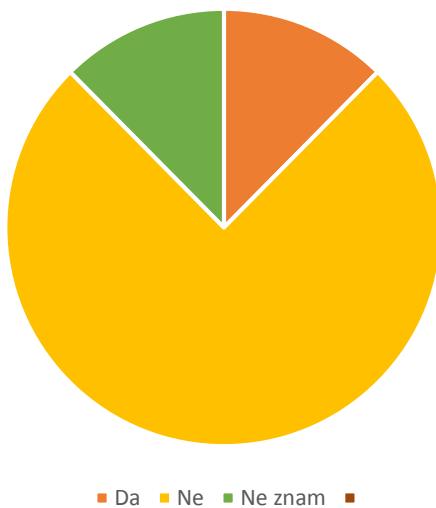
Koliki utjecaj ima egipatska kultura na razvoj svjetske kulture

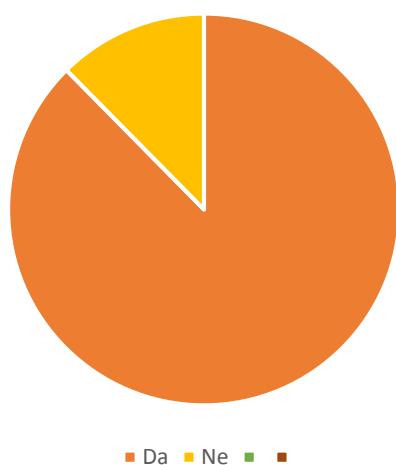
Da li smatrate da je egipatska kultura imala utjecaj na razvoj bosanske kulture

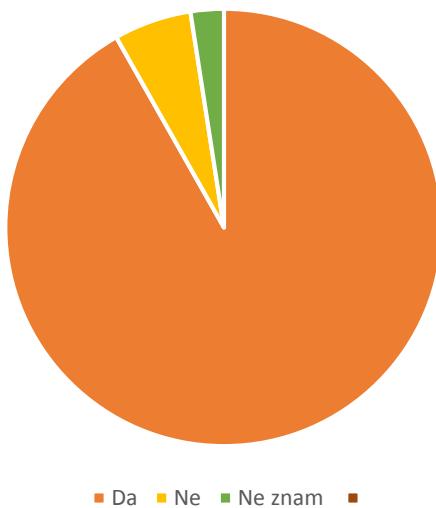
Da li smatrate da nadležni organi u BiH rade dobar posao kada je riječ o predstavljanju bh kulture izvan granica BiH?

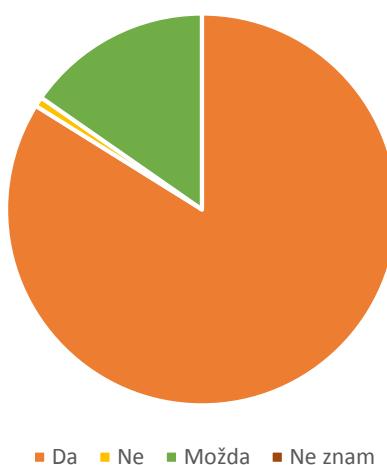
Da li ste upoznati sa nekim aktivnostima koje sprovode neke od bh. ambasada, diplomatskih predstavništava ili organizacija koje doprinose promoviranju bh kulture?

Da li smatrate da bogata historija igra važnu ulogu u razvijenosti i raznolikosti kulture jedne države?

Da li smatrate da Bosna i Hercegovina ima potencijal da bude prepoznata po svojoj raznolikoj kulturi na svjetskoj sceni?

Pitanja otvorenog tipa

Ukoliko ste upoznati, navedite neke od aktivnosti koje sprovode neke od bh. ambasada, diplomatskih predstavništava ili organizacija koje doprinose promoviranju bh kulture

- 1) Putem sajmova turizma u drugim zemljama.
- 2) The Bosnian Independence day in Abu Dhabi embassy pavilion
- 3) Promocija turizma
- 4) Promotivni materijali, gostoprимство je jedna od BiH vrlina.
- 5) Udruženja bosanaca u Australiji, redovno godišnje okupljanje folklora, razne priredbe sa bosanskom tradicijom
- 6) Aktivnosti ambasadorice Martine

- 7) U Slovačkoj, trenutna ambasadorica BiH radi prelijepe, korisne projekte.
- 8) Ambasadorica Martina u Pragu radi odličan posao, ostali bi se mogli ugledati na nju
- 9) Sajam

Na koji biste Vi način promovirali bh kulturu izvan granica Bosne i Hercegovine?

- 1) Festivali
- 2) Kulture baštine u Bosni i Hercegovini su neiscrpan bunar koji treba voljeti da bi se na adekvatan način promovirala. Organizacija manifestacija Bosanske kulture u raznim zemljama, marketing istog. Također dodatno uložiti trud i sredstva u promovisanju turizma, kada turisti dođu treba im ponuditi sadržaj za bolje upoznavanje naše kulture. Uvesti dodatnu edukaciju djeci u osnovnim i srednjim školama kako bi znali prezentovati kulturnu baštinu svoje zemlje. Edukacija, edukacija i edukacija.
- 3) Promocija turizma i kulture
- 4) Organizovanje ekskurzija u BiH iz drugih zemalja, kvalitetnije i češće učešće na međunarodnim sajmovima,
- 5) Svojim primjerom ponašanja, oblačenja...a i kroz razgovor
- 6) Na sajmovima
- 7) Influenseri, tik tok, trenutne trending platforme, filmovi i sl.
- 8) Putem diplomatskih službi .
- 9) Društvene mreže
- 10) Kroz sport, prirodne ljepote i turizam
- 11) Promovisanjem jezičkih djela, običaja, sistema vrijednosti
- 12) Održavanje sajmova, izložbi, predavanja, literatura - brošure, priručnici, prevodenje....
- 13) Prisustvo na sajmovima, povezivanje ambasada, jačanje dijaspore koja nas u velikoj mjeri predstavlja
- 14) Uspjesima
- 15) Kroz kulinarstvo, duhovnu muziku, stare zanate
- 16) Projektim posjete i razmjene učenika
- 17) Internacionalm suradnjom
- 18) Predavanja, edukacije i zanimljive festivalne putem kojih bi uz druženja i zabavu učili i naučili o našoj kulturi
- 19) Tri naroda, tri kulture. Što se tiče bošnjaka njih bi promovisala kao jedne velike domaćine, kulturna udruženja (folklor, pisaca, umjetnika).
- 20) Konkurentnim predstavnicima na svjetskim kulturnim događajima
- 21) Kroz IZ, razna udruženja Bošnjaka koji žive u inostranstvu itd.

- 22) Piramide u Visokom i Giza- zajednički trip
- 23) Svojim ponašanjem
- 24) Dobar marketing,reklama i najvažnije dobar govornik koji može predstaviti sve to
- 25) Ništa puno, samo ustrajavati na tome da BiH ima svoju jedinstvenu kulturu, koju treba da njeguje i podupire, jer određeni umovi osporavaju to i remete, pa malo ih suzbit, tako što će se svijetu BiH što više predstavljati kao mala zemlja s velikom raznovrsnosti, gdje svaka nacija i rasa imaju mjesta.
- 26) Napravila bih kampanje za promociju naše kulturne baštine, renovirala muzeje, ponudila neke nove sadržaje u istim kako posjete ne bi bile dosadne
- 27) Organizovanjem festivala ili dani Bosne kroz hranu, piće I naravno druženje gdje god bosanaca ima
- 28) Grupnim posjetama predstavljajući razne aspekte kulture u BiH
- 29) Promocijom turizma, uz izvoz domaćih proizvoda razne vrste i promoviranje istih na sajmovima u inostranstvu, bolje međunarodne diplomatske odnose.
- 30) Putem promocije na sajmovima, seminarima i drugim događajima, te dodjeljivanjem stipendija za školovanje.
- 31) Kroz neke seminare, diskusije, predstave, kratke filmove.
- 32) Diplomatija
- 33) Suradnje za drugim državama, promoviranje naše države
- 34) Sportom, organizovanjem kulturnih događaja u saradnji sa ambasadom Egipta, razmjenom studenata....
- 35) Različite vrste edukativno zabavnih programa za djecu i mlade; saradnje sa školama; takmičenja... Druženja sa poznatim bh piscima/pjesnicima za starije i sl.
- 36) Marketing na društvenim mrežama, teaser videi, rebrendiranje cijele države
- 37) Reformom ministarstva kulture
- 38) Dialog, friendly visits
- 39) Na način da u svakoj državi imamo neki "kutak" u kojem će biti dostupno drugima da upoznaju bh. kulturu
- 40) Online
- 41) Pružanjem studentima njihovih (egipatskih) fakulteta priliku da dođu u Bosnu i upoznaju je
- 42) Održavanjem raznih sajmova, na značajne datume, na kojima bi se predstavljala naša kultura kroz povijest sve do danas.
- 43) Brisanjem jedino poznate slike nacionalne netrpeljivosti
- 44) Tradicija, stil oblačenja, hrana...

SLIKE

Slika 1 – Abu Mena

Slika 2 - Teba

Slika 3 – Historijski Kairo

Slika 4 – Memfis i nekropole – polje piramida od Gize do Dahshura

Slika 5 – Nubijski spomenici od Abu Simbela do Filea

Slika 6 – Manastir Svetе Katarine

Slika 7 – Dolina kitova

Slika 8 - Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu

Slika 9 – Stari most u Mostaru

UVOD

U radu će za početak definirati dva osnovna pojma, a to su kultura i diplomacija. Zatim ćemo odgovoriti na pitanje: Šta je ustvari kulturna diplomacija? Potom će se osvrnuti na Bečku konvenciju kao međunarodni ugovor kojim je kodificiran najbitniji dio diplomatskog prava, šta ustvari sadrži Bečka konvencija o diplomatskim odnosima i na koji način reguliše i definiše diplomatske odnose. Šta znači diplomatsko predstavljanje, promocija prijateljskih odnosa između država, kao i rad na poboljšanju njihovih naučnih, kulturnih i ekonomskih odnosa.

U okviru problema istraživanja, definisat će osnovne karakteristike uspješnih inicijativa kulturne diplomacije: strategije komunikacije nacionalnih vrijednosti, diverziteta, artikulisanje vizije kulturne diplomacije određene zemlje, prilagođavanje interesima zemlje domaćina, uspostavljanje kvalitetnih kulturnih veza promocijom zajedničkih tački u tradicijama zemalja, i njen uticaj generalno, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Suštinsko pitanje kojim će se baviti je uticaj kulturne diplomacije stranih zemalja.

TEORIJSKO - METODOLOŠKI DIO

1. Teorijska osnova istraživanja

Međunarodni kulturni odnosi, uticaj kulturne diplomatiјe, definisanje pojma diplomatiјa, kultura, kulturna diplomatiјa, kultura kao soft power, uloga kulturnog atašea kao diplomatskog lica

2. Problem istraživanja

Kada govorimo o temi "Međunarodni kulturni odnosi - komparativna analiza: Bosna i Hercegovina i Egipt", za početak možemo reći da je ovaj problem istraživanja veoma obiman ali i interesantan. U radu ću za početak definirati dva osnovna pojma, a to su kultura i diplomatiјa. Zatim ćemo odgovoriti na pitanje: Šta je ustvari kulturna diplomatiјa? Potom ću se osvrnuti na Bečku konvenciju kao međunarodni ugovor kojim je kodificiran najbitniji dio diplomatskog prava, šta ustvari sadrži Bečka konvencija o diplomatskim odnosima i na koji način reguliše

i definiše diplomatske odnose. Šta znači diplomatsko predstavljanje, promocija prijateljskih odnosa između država, kao i rad na poboljšanju njihovih naučnih, kulturnih i ekonomskih odnosa.

U okviru problema istraživanja, definisat ću osnovne karakteristike uspješnih inicijativa kulturne diplomatiјe: strategije komunikacije nacionalnih vrijednosti, diverziteta, artikulisanje vizije kulturne diplomatiјe određene zemlje, prilagođavanje interesima zemlje domaćina, uspostavljanje kvalitetnih kulturnih veza promocijom zajedničkih tački u tradicijama zemalja, i njen uticaj generalno, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Suštinsko pitanje kojim ću se baviti je uticaj kulturne diplomatiјe stranih zemalja.

Kultura u diplomatskom svijetu služi kao tzv. „soft power“ ili mehka moć/uticaj, koja na vrlo pristupačan i interesantan način ljudima približava određenu kulturu, njene običaje i navike.

Zahvaljujući kulturi u diplomatiji, mnoge nama nekada daleke i nepoznate kulture postaju poznate, interesantne pa u nekim slučajevima i jako bliske nakon njihovog izučavanja.

3. Predmet istraživanja

Osim diplomatije, predmet istraživanja u ovom radu će biti studij slučaja: komparativna analiza egipatske i bosanskohercegovačke kulture.

Sistem hipoteza bi se razvio oko **generalne hipoteze**: *Međukulturalnim dijalogom se gradi i promiče razumijevanje unutar i između društava.*

Pomoćne hipoteze su:

- Kulturalna diplomacija obuhvata i povezuje vanjsku i unutrašnju politiku sa kulturom odnosno pitanjima vezanim uz kulturne odnose i razne društvene identitete
- Bosna i Hercegovina i Egipt kao primjeri država koje promoviraju suživot kroz kulturni i međureligijski dijalog
- Kulturalna diplomacija je najprihvatljiviji i najbolji oblik predstavljanja, širenja i približavanja kulture jedne države državama primateljicama
- Korištenje mehke moći dovodi do lakšeg interesovanja i spoznavanja različitih kultura, što dovodi do međunarodne saradnje a i do mogućeg ostvarenja vanjskopolitičkih ciljeva

Metode i tehnike istraživanja koje će se koristiti:

Deskriptivna metoda

Tehnike istraživanja:

Anketa

ANALIZA OSNOVNIH POJMOVA

Šta je kultura?

S obzirom na prostranu i prožimajući prirodu kulture, njezina studija općenito zahtijeva detaljno ispitivanje karaktera cjelokupnog društva, obuhvatajući čimbenike kao što su jezik, znanje, zakoni, religije, običaji vezani za hranu, glazbu, umjetnost, tehnologiju, poslovni partneri, proizvodi i drugi artefakti koji društvu daju prepoznatljiv okus¹

Kultura osigurava ljudima osjećaj identiteta i spoznaje od prihvatljivom načinu ponašanja. Osnovna su obilježja kulture njezine temeljne vrijednosti, norme, običaji i moral. Vrijednosti predstavljaju prihvaćena vjerovanja o ispravnom ponašanju u okvirima jedne kulture. Ovakva su ponašanja prihvaćena od većine članova društva. Norme su pisana pravila ponašanja članova društva koje su direktno vezane s nagradama ili sankcijama. Običaji i moral su nepisana ali prihvaćena pravila ponašanja od većine pripadnika jedne kulture. Sve se ove odrednice kulture u načelu sporo mijenjaju.²

Definicija kulture Tylora iz 1871. godine nije bila suštinski osporavana trideset godina, a glasi: "Kultura shvaćena u širokom etnografskom smislu, jeste kompleksna cjelina koja obuhvata znanje, vjerovanje, moral, umjetnost, pravo, običaje i sve ostale sposobnosti i navike koje je čovjek stekao kao član društva."³

Šta je diplomacija?

Pojam *diplomatija*⁴ ima više značenja: 1) vođenje državnih poslova na području vanjske politike preko službenih odnosa s drugim državama i međunarodnim organizacijama; 2) oblik i sadržaj odnosa između država što nastaju i održavaju se službenim vezama i kojima se nastoje uskladiti interesi odnosnih država postizanjem pojedinih sporazuma i općim sporazumijevanjem; 3) sposobnost, znanje, umijeće vođenja pregovora sa drugim državama; 4) vanjsko predstavljanje države; 5) karijera, poziv predstavljanja i zastupanja država u odnosima sa drugim državama, pripadnost krugu osoba koje obavljaju taj poziv.⁵

¹ 9 Schiffman, L. G., Kanuk, L. L. (2004): *Ponašanje potrošača*, Mate, Zagreb, str. 322

² Ibid., str. 21-22

³ Monaghan J. Peter J. (2003). *Socijalna i kulturna antropologija*, Sarajevo: Bemust

⁴ Izvorno riječ diplomatija proizilazi iz grčke riječi diploma – dvostruko, presavijeno; dvostruko presavijena isprava

⁵ V. Ibler, *Riječnik međunarodnog javnog prava*, Zagreb 1987., str 57.

Jedna od glavnih definicija diplomatičke politike je: „Diplomatija je primjena inteligencije i takta na vođenje zvaničnih odnosa između vlada nezavisnih država“⁶

Diplomatija se vodi među za to akreditiranim osobama koji predstavljaju organizacije ili države. Ona se obično odnosi na međunarodnu diplomatiju kroz međudjelovanje profesionalnih diplomata s obzirom na pitanja kao što su: uspostava mira, kultura, ekonomija, trgovina i pitanje rata.⁷ Stvaranje međunarodnih organizacija, učestalost međunarodnih skupova i konferencijskih sastanaka na vrhu šefova država i vlada rezultiraju nazivom diplomatija na vrhu (summit diplomacy); bipolarno blokovsko sučeljavanje u razdoblju tzv. Hladnog rata uzrokuje naziv totalna diplomatija, a potom tijekom popuštanja u njihovim odnosima diplomatija detanta; nastojanje da se spriječe međunarodni sukobi naziva se preventivna diplomatija itd.⁸ Međunarodni ugovori se obično razmatraju među diplomatama prije nego što ih usvoje nacionalni političari. U neformalnom ili društvenom značenju diplomatija je korištenje takta kako bi se stekla strateška prednost, koristeći frazeologiju izjava u nekonfrontacijskom ili društvenom maniru. Ipak, osnovni zadatak diplomatije jeste održavanje veza sa drugim državama, zaštita interesa vlastite države u tim državama, kao i međunarodnim organizacijama i konferencijama. Međutim, da bi se shvatila suština diplomatije, treba je dovesti u direktnu vezu sa vanjskom politikom Berridge u *Teoriji i praksi diplomatičke politike* kaže: „Vanjska politika države predstavlja sintezu nacionalnih interesa i sredstava moći i sposobnosti države u postavljanju tih interesa.“ Vanjska politika predstavlja skup ciljeva koje treba ostvariti kroz međunarodnu saradnju, a diplomatija je instrument za ostvarivanje tih ciljeva. Diplomatija mora imati i instituciju za organiziranje, usmjeravanje, monitoring i evaluaciju diplomatskih aktivnosti na sprovođenju vanjske politike. Praktično govoreći, smisao diplomatske misije mogao bi se sažeti u tri smjera akcije:

1. Afirmacija
2. Promocija
3. Zaštita interesa države

Diplomatija, s druge strane, predstavlja instituciju vanjskih poslova, a nastajala je postepeno. Suverene su u vođenju vanjske politike savjetovali pojedini savjetnici, obavještajci i doušnici, a kako su se poslovi u vođenju vanjske politike usložnjivali, rastao je i broj savjetnika. Time se oblikovala posebna služba u vođenju vanjske politike sa unutarnjom podjelom rada. Ovo koïncidira sa prenosom određenog stepena političke vlasti sa suverena na državne institucije, a to dodatno oblikuje diplomatiju kao instituciju vanjske politike. Od 15. stoljeća u Evropi to

⁶ Mitić M. , *Diplomatija kao sredstvo za promociju, ostvarivanje i zaštitu poslovnih interesa*, Beograd, 2003.godina str. 7

⁷ M. Hajdarević, *Enciklopedijski rječnik diplomacije i međunarodnih odnosa*, Sarajevo, 2007, str.168

⁸ Pojam preventivna diplomatija prvi put je upotrijebio glavni sekretar UN-a Dag Hamarskjöld

dobiva klasične forme organizacije. Nerezidentni diplomatski predstavnici dobivaju status stalnih predstavnika. Kodificira se i međunarodno pravo reducirajući utjecaj običajnog prava. Idući ka 20. stoljeću imuniteti privilegije diplomata, konzula i međunarodnih službenika se preciznije definiraju. Međutim, ubrzani razvoj, posebno procesi globalizacije i institucionalizacije te jačanje međunarodnog prava, relativiziraju ulogu države, ali jačaju međunarodnu saradnju da se, pored diplomatije, jačaju i instrumenti propagande, obavještajnog sistema i razvojno-kooperativnih instrumenata vanjske politike.

Posebno treba istaći funkcije diplomatičke. Ono što definiramo instrumentom vanjske politike, tj. Diplomatskom misijom, u najširem smislu riječi možemo teoretski smjestiti u šest do sedam funkcija diplomatičke. Prema Berridgeu, ali i drugim teoretičarima, funkcije diplomatičke svode se na sljedeće:

1. Formalno i suštinsko predstavljanje države,
2. Komuniciranje, saznavanje, provjeravanje informacija, analiza sadržaja i izvještavanje rukovodstva svoje države o saznanjima relevantnim za odlučivanje o vanjskoj politici,
3. Uklanjanje nesporazuma, sukoba interesa i sporova,
4. Jačanje političke volje za razvoj više strane saradnje,
5. Zaštita interesa svoje države u državi akreditacije, uključujući zaštitu političkih, ekonomskih kao i interesa građana svoje države u državi prijema,
6. Učešće u procesima medijacije sporova, upravljanje krizama, i
7. Doprinos razvoju međunarodnog prava i prakse dobrog ponašanja i komunikacija među subjektima međunarodne saradnje država i brojnih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija.⁹

Diplomatsko djelovanje je dinamičan proces širokog raspona aktivnosti, čiji se prioriteti mijenjaju u skladu sa promjenom unutarnjih i međunarodnih prilika u odnosu na određenu državu.

Navedeno bi trebalo ponajprije biti u funkciji temeljnih vrijednosti u međunarodnim odnosima, a to su: odbacivanje upotrebe sile, ostvarenje mira, razvitak svih oblika međunarodne suradnje, jačanje demokratije, postizanje privrednog, kulturnog i drugog napretka, kao i poštivanje međunarodnog prava.¹⁰

⁹ Diplamacija : teorija i praksa / Geoff R. Berridge ; prevela K. Jurišić., Zagreb, 2004.

¹⁰ S. Berković, *Diplamacija i diplomatska profesija*, Zagreb, 2006, str. 15

Vrste diplomatiјe

- Ad hoc diplomatiјa

Pored stalnih diplomatskih misija, države često na teritorije drugih država šalju i specijalne misije sa različitim funkcijama i zadacima. Te misije su uvek privremenog karaktera. Obično se te misije šalju iz dva razloga. Prvo, zbog prirode i razloga koji sprečava postojeću misiju da ih može obaviti i, drugo, zato što sa određenim državama ne postoje diplomatski odnosi. Konvencijom o specijalnim misijama, koja je usvojena u New Yorku 1969. godine definira se privremena misija kao ona koju „jedna država upućuje u drugu, uz saglasnost ove posljednje, u cilju pregovaranja o određenim pitanjima ili izvršavanja određenog zadatka.“ Konvencija sadrži i konkretne odredbe o notifikaciji dolaska i odlaska te sastava specijalne misije, lokacije prostorija, kao i drugih značajnih podataka za rad misije. Ona regulira i pravila prezeansa šefova specijalnih misija. Red prezeansa određuje se alfabetskim redom naziva država koji se koristi u protokolu države domaćina gdje se sastaju te misije. Sjedište ovih misija je u mjestu koje se dogovori između država.

- Bilateralna diplomatiјa

Ovo je ustvari najstarija vrsta diplomatiјe. To je odnos uzajamno usaglašenih odnosa između dvije države, a manifestira se postojanjem stalnih diplomatskih misija, tj. Ambasada i poslanstava. Ključna je u održavanju i unapređenju dobrih odnosa među državama. Prednosti ove diplomatiјe su i u dobroj informiranosti o prilikama i odnosima u državi domaćinu, olakšano je pokretanje raznih inicijativa, osigurava se kontinuitet u politici i lakše očuvanje stalnih interesa.

- Multilateralna diplomatiјa

Do osnivanja Lige naroda, ova diplomatiјa bila je privilegija moćnih zemalja koje su o bitnim međunarodnim pitanjima odlučivale na raznim kongresima. Za pravi početak multilateralne diplomatiјe uzima se početak 19. stoljeća. Ipak, svoj procvat će doživjeti tek nakon Drugog svjetskog rata uspostavom Ujedinjenih nacija, kao i drugih bitnih međunarodnih organizacija. Ovo je omogućilo mnogim zemljama da učestvuju u međunarodnoj politici, mada još uvek ne i u istom obimu i s istom važnošću kao velike svjetske sile. Ova vrsta diplomatiјe doprinijela je da se uvedu norme u međunarodnu politiku, pravo i ekonomski odnose.¹¹

- Javna diplomatiјa

Javna diplomatiјa postala je sve češća u radu diplomatskih predstavnika. Odnosi se na neposrednu komunikaciju sa širom publikom, kako zemlje domaćina, tako i sa domaćom. Posebno težište stavlja se na rad sa mas-medijima i otvorenost prema javnosti. Od posebne je

¹¹ M. Hajdarević, *Enciklopedijski rječnik diplomacije i međunarodnih odnosa*, Sarajevo, 2007, str.169

važnosti za male države, kojima je primarni cilj upoznati ostatak svijeta, tj. Svjetsku javnost sa svojim postojanjem i kreiranjem pozitivne slike o sebi. U pravilu, male zemlje nisu uključene u velika svjetska zbivanja kao sudionici, izuzev ako su direktno pogodjene nekim dešavanjima i na tom polju se mogu teško dokazivati. Zato je zadatak manjih zemalja da se za njih čuje, vezano za stvari koje ih se tiču, da objasne svoja stajališta i aspiracije u toku momenata koji nisu obilježeni krizom kao i kriznih momenata kada im je potrebna saosjećajnost javnosti po određenom pitanju. Često se pod pritiskom javnosti, potom, događaji u manjim državama počinju povoljnije odvijati i na političkom planu.

Posebno je važno istaći da se ovdje radi o diplomatskom angažmanu na afirmiranju i promoviranju vrijednosti i međunarodnih aspiracija zemlje koju ta javna diplomacija predstavlja. Faktički, radi se u najvećem stepenu aktivnosti o kulturno-informativnim centrima zemlje u inostranstvu (kulturno-informativni centri (KIC) i sličnim institucijama – fondacije, programi i sl.) Već dugi niz godina u ministarstvima vanjskih poslova postoje službe za informacije, kulturu, saradnju sa dijasporom i sl

U praksi bi se moglo razlikovati tri do četiri dimenzije djelovanja javne diplomatijske, a koje se poklapaju sa vanjsko-političkim instrumentima diplomatijske, odnosno propagande, obavještavanja i razvojno-kooperativnog djelovanja. Tako se mogu razlikovati tzv. Bijela, siva i crna diplomacija i subverzivne aktivnosti.

Bijela javna diplomacija odnosi se na kreiranje izrazito pozitivne slike o uzajamnim odnosima među zemljama. Siva pored pozitivnih aspekata odnosa iznosi i negativne pojave u bilateralnim odnosima, dok je crna usmjerena na kreiranje što lošije slike o zemlji prijema. Posljednje je već u domenu ozbiljnih narušavanja odnosa među zemljama, dok su subverzivne djelatnosti u pravilu uvertira u veće potrese i usmjerene su na obaranje vladajućeg režima.

- Tajna diplomacija

Ovaj vid diplomatijske aktivnosti se obavlja mimo zvaničnih diplomatskih kanala, obično uz posredovanje neke treće strane. Razlog ovome je najčešće nepostojanje zvaničnih odnosa među zainteresiranim stranama ili se radi o pogoršanju i zahlađenju diplomatskih odnosa, pa bi otvorena komunikacija među državama dovela do velike političke štete po neku od njih. U suštini, pošto se diplomatske aktivnosti odvijaju uz pomoć posrednika, dijelom se radi i o multilateralnoj diplomatskoj aktivnosti. Kod ove vrste diplomatijske aktivnosti uobičajeno je da šef države ili vlade za obavljanje ovih vrsta aktivnosti posebno akreditira nekog ispred svoje vlade koji će voditi pregovore (v. Accrediting head of state)¹²

¹² M. Hajdarević, *Enciklopedijski rječnik diplomacije i međunarodnih odnosa*, Sarajevo, 2007, str.171-172
23

- Šatl-diplomatija

Međunarodni pregovori koje vodi posrednik putujući na relaciji između jedne i druge pregovaračke strane. Jako je česta u novije vrijeme kod rješavanja nekih gorućih pitanja, odnosno ratnih konflikata. Ovdje se radi, ustvari, o posredničkoj diplomatiji, a šatl-diplomata prenosi poruke od jedne do druge strane te djeluje samostalno u iznalaženju rješenja. Primjer ove diplomatije je angažman američkog diplomate Richarda Holbrooka na okončavanju rata u Bosni i Hercegovini izazvanog agresijom Srbije i Crne Gore 1992. godine.

- Samit diplomatija

Historijske konferencije tzv. Velike trojke (Churchill, Roosvelt, Staljin), u Teheranu, Jalti i Potsdamu, najavile su novu prekretnicu u razvoju diplomatiјe, kada su šefovi država i vlada odlučili lično učestvovati u donošenju odluka od važnosti za međunarodnu zajednicu, dok su svojim ministrima povjerili ulogu na razradi i sprovođenju ovih odluka. Bio je to početak moderne samit-diplomatije, mada joj se korijeni mogu naći čak i prije uspostavljanja bilateralne diplomatije. Danas je sasvim uobičajena pojava susret na vrhu šefova država ili vlada. Pored bilateralnih susreta, uobičajeni su i multilateralni koji se obično dešavaju dok okriljem UN-a, EU-a, OSCE-a, NATO-a, G7 itd. Pored redovnih susreta koji se održavaju obično godišnje, nisu rijetki ni ad hoc susreti najviših svjetskih zvaničnika.

Prednosti samit-diplomatije je što se, prisustvom šefova država ili vlada, određenim pitanjima ističe važnost, dolazi do unapređenja odnosa među državama i jačanja saradnje kroz kreiranje povjerenja.

Kritičari ove vrste diplomatije, pak, tvrde da ovi susreti kratko traju i da se mnogo toga na njima ne može usaglasiti, ali i da šefovi država ili vlada nekada nisu u stanju pravilno prosuditi zbog euforije koja takve susrete obično prati.

Ipak, ovakva vrsta diplomatije upotpunjuje efekte redovnih diplomatskih odnosa i daje značaj postignutom na tom planu.

- Ekonomska diplomatija

Ovo je diplomatija koja je pod utjecajem ekonomskih pitanja. Ovo je sve značajniji aspekt diplomatije i obično se radi o svojevrsnoj kombinaciji stalne i ad hoc diplomatije, koju prate kako predstavnici različitih ministarstava, tako i velike poslovne delegacije. Današnji međunarodni odnosi, koje karakterizira sistem povezanosti ekonomije i politike i u kojem ekonomija počinje gubiti svoj nacionalni karakter i postaje sve više globalna, zahtijeva i pojačanje diplomatske ekonomiske aktivnosti, kako na bilateralnom tako i multilateralnom planu, što se označava nazivom ekonomska diplomatija. Razvijene zemlje imaju snažno razvijenu ekonomsku diplomatiju, prije svega zbog svojih snažnih ekonomskih, političkih i vojnih potencijala, dok nerazvijene ili zemlje u razvoju pokušavaju da svoje ekonomске

interese štite ili prodube prije svega kroz učešće i aktivnosti u multilateralnim organizacijama i integracijama, tražeći bolje uvjete i zaštitu za svoje nacionalne ekonomije.¹³

- Konferencijska diplomacija

Ovo je jedna od glavnih oznaka međunarodnih odnosa 20. stoljeća, i uglavnom je rezultat stvaranja stalnih međunarodnih organizacija i multilateralne diplomatiјe. Ova vrsta diplomatiјe, bez obzira odnosi li se na stalnu ili ad hoc diplomatiјu, sada je postala standardna praksa. Fenomen se veže za ono što neki nazivaju „parlamentarna diplomatiјa“, koja se odnosi na kreiranje regionalnih ili interesnih grupa na polju koje ne ugrožava nacionalni interes. Ove glasačke grupe formirane su po raznim kriterijima – političkom i kulturnom afinitetu, stanju ekonomskog razvoja, geografskoj lokaciji, ideoškoj bliskosti i ugovornim vezama. Takve grupe su npr.: afrička grupa, EU, arapske zemlje, razvijene zemlje, itd. Sve one nastoje uspostaviti trajniju većinu unutar konferencija tako da usvojena rješenja budu u njihovom interesu. Ovo se uglavnom postiže izborom njihovih članova u komitete i agencije. Svojevremeno su se SAD povukle iz UNESCO-a, jer su smatrali da je ta organizacija „preuzeta“ od grupe koje su neprijateljske prema toj državi.¹⁴

„Diplomatiјa je vođenje međunarodnih odnosa više pregovorima nego silom, propagandom ili primjenom prava.“¹⁵

Diplomatiјa kao instrument provođenja vanjske politike dugo je bila rezervirana isključivo za izvršnu vlast. članovi parlamenta povremeno su diskutirali o pitanjima vanjske politike, ali im je, generalno, nedostajao neposredniji angažman u vanjskopolitičkim aktivnostima.¹⁶

Šta je kulturna diplomatiјa?

Kultura¹⁷ se posmatra kao :

1. Skup svih promjena i tvorevina nastalih u društvu i ljudskom mišljenju kao posljedica ljudske djelatnosti, a u cilju napretka ljudske vrste;
2. Sama duhovna kultura
3. Razvoj određenih sposobnosti duha ili tijela, vježbanjem, njegovanjem ili odgajanjem.

Politička kultura se definira kao skup vrijednosti, uvjerenja i stavova unutar kojih funkcioniра neki politički sistem.

¹³ M. Hajdarević, *Enciklopedijski rječnik diplomacije i međunarodnih odnosa*, Sarajevo, 2007, str.170-171

¹⁴ M. Hajdarević, *Enciklopedijski rječnik diplomacije i međunarodnih odnosa*, Sarajevo, 2007, str.169-170

¹⁵ BERRIDGE, Geoff R. *Diplomacija : teorija i praksa* / Geoff R. Berridge ; prevela Ksenija Jurišić. - Impresum, Zagreb : Fakultet političkih znanosti, 2004.

¹⁶ <https://www.parlament.ba/Publication/Read/3615?title=parlamentarna-diplomacija&pageId=241>

¹⁷ Potječe od latinske riječi *cultus*, što znači odradivanje, gajenje, njegovanje.

Kulturna diplomacija je vrsta javne diplomacije i mehke moći koja uključuje "razmjenu ideja, informacija, umjetnosti, jezika i drugih aspekata kulture među narodima radi poticanja međusobnog razumijevanja".¹⁸ Svrha kulturne diplomacije je da ljudi strane nacije razviju razumijevanje nacionalnih idealova i institucija u nastojanju da izgrade široku podršku ekonomskim i političkim ciljevima.¹⁹ U biti *kulturna diplomacija otkriva dušu jednog naroda*, što zauzvrat stvara utjecaj.²⁰ Iako se često zanemaruje, kulturna diplomacija može i igrati važnu ulogu u postizanju napora za nacionalnu sigurnost.

"Kulturna diplomacija" može biti više jednosmjerna nego dvosmjerna razmjena, kao kada jedna nacija koncentrira svoje napore na promicanju nacionalnog jezika, objašnjavajući svoju politiku i gledište ili "pripovijedajući svoju priču" ostatku svijeta.²¹

Ova karakterizacija kulturne diplomacije kombinira pojmove otvorenog interkulturalnog dijaloga s očito više interesno vođenom komunikacijom nacionalne politike s drugima. Nasuprot tome, definicija kulturne diplomacije Patricie Goff podrazumijeva veću udaljenost od državne politike, uokvirujući kulturnu diplomaciju kao sredstvo za ublažavanje negativnih shvaćanja stvorenih politikom na višoj razini. Za Goff, "kulturna diplomacija je prije svega premošćivanje razlika i olakšavanje međusobnog razumijevanja": ona je u stanju "ispričati još jednu priču o zemlji" koja "može biti priča koja se razlikuje od što bi službena politika implicirala."²² Međutim, kao što Simon Mark ističe, kulturna je diplomacija također povezana s instrumentalnijim pristupima, u kojima je korištenje kulturnih sredstava (kako god definirano) podređeno ostvarivanju drugih ciljeva politike²³.

Postoje dva komplikirana faktora koji otežavaju općeprihvaćenu definiciju kulturne diplomacije. Prvo, unatoč tvrdnjama nekih pisaca o transpovijesnoj i transkulturnoj primjenjivosti tog pojma, on je daleko od univerzalne upotrebe.

¹⁸ Michael J. Waller, *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy*, in *Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare*, ed. (Washington, DC: Institute of World Politics Press, 2009), 74.

¹⁹ Maack, Mary N., *Books and Libraries as Instruments of Cultural Diplomacy in Francophone Africa during the Cold War*, *Libraries & Culture* 36, no. 1 (Winter 2001): 59

²⁰ United States, Department of State, Advisory Committee on Cultural Diplomacy, *Diplomacy Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy*, 3.

²¹ Cummings, M. C. (2009). *Cultural diplomacy and the United States government: A survey (Cultural Diplomacy Research Series)*. Washington, DC

²² Goff, P. M. (2013). *Cultural diplomacy*. In A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur (Eds.), *The Oxford handbook of modern diplomacy* (pp. 1–19). Oxford, UK: Oxford University Press.

²³ Mark, S. (2010). *Rethinking cultural diplomacy: The cultural diplomacy of New Zealand, the Canadian Federation and Quebec*. *Political Science*, 62(1), 62–83.

Historija kulturne diplomatiјe

U zapadnom svijetu, izraz "kulturna diplomatija" uveden je u politiku SAD-a kasnih 1950-ih (npr. Međunarodna služba za razmjenu u obrazovanju, 1959.)²⁴, iako se isključivo odnosi na programe razmjene i obrazovne programe. Međutim, čak i u američkom kontekstu neki su još uvijek preferirali alternativne oblike riječi, poput "kulturne politike u inostranstvu"²⁵. Na drugim mjestima, Japan koristi izraz, iako s promjenjivim značenjima, od 1930-ih.²⁶ Do 1970-ih godina kulturna diplomatija bila je oznaka koja je stekla dovoljno priznanje u međunarodnim organizacijama da bi bila predmet opsežnog izvješća koje je objavilo Vijeće za kulturnu suradnju pri Vijeću Europe.²⁷

Kulturna diplomatija označava područje politike u kojem države nastoje mobilizirati svoje kulturne resurse za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva. Priroda tih ciljeva i kulturnih resursa mobiliziranih za njihovo postizanje podvrgnuta je povjesnim promjenama, a niz terminologije korišten je za označavanje ove vrste kreiranja politike u različitim nacionalnim i povjesnim kontekstima. Ipak, izraz kulturna diplomacija održiv je za označavanje ovog posebnog područja vanjske politike, koje se često shvaća kao jedna komponenta šire javne diplomacije jedne države, ili, slijedeći terminologiju Josepha Nyea, njezinu „meku moć“.²⁸

Uslijed tehnološkog, informatičkog i općeg razvoja u 21. stoljeću te uslijed procesa globalizacije, masovnih migracija, porasta nacionalizma, ksenofobije i populizma, kulturna diplomatija mora sadržavati mnogo više od do sada uobičajenog, a to je intenzivna razmjena i saradnja u oblastima kulture, umjetnosti, nauke i tehnoloških dostignuća.

Kultura i umjetnost imaju ogroman pokretački potencijal koji može graditi i oblikovati nove identitete. Razmjena ideja, umjetnosti i kulture, bilo da su to pozorišne predstave, izložbe, koncerti ili prijevodi književnih djela, predavanja, televizijske i radioemisije, razbijanja predrasude, humanizira, odnosno pretvara do tada "drugog i drugačijeg" u ljudsko biće. Tako se približavaju dvije do tad nedovoljno poznate strane. Ono razdvajajuće se udaljava i gubi, a ono što je zajedničko postaje sve jasnije i bliže. Kulturna diplomatija služi prepoznavanju zajedničkih vrijednosti među različitim kulturama.²⁹

²⁴ International Educational Exchange Service. (1959). *Cultural diplomacy*. Washington, DC.

²⁵ Frankel, C. (1965). *The neglected aspect of foreign affairs: American educational and cultural policy abroad*. Washington, DC: The Brookings Institute.

²⁶ Huttunen, M. (2017). *De-demonising Japan? Transitioning from war to peace through Japan's cinematic post-war cultural diplomacy in UNESCO's Orient project 1957–1959*. International Journal of Cultural Policy, 23(6), 751–764.

²⁷ Haigh, A. (1974). *Cultural diplomacy in Europe*. New York: Manhattan Publishing.

²⁸ D. Clark, *Cultural Diplomacy*, International studies association and Oxford University Press, 2020,

²⁹ Cynthia P. Schneider, *Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It*, The Brown Journal of World Affairs, Jesen/Zima 2006, XIII (1), str. 191-203. Pristupljeno 08.08.2016,

Kulturna diplomacija u praksi

U praksi su moguće sljedeće mjere kulturne diplomatijske:

- Organiziranje kulturnih manifestacija u kojima se ističu dragocjenosti i zajedničke stvari u kulturama
- Organiziranje dijaloških foruma
- Otvaranje kulturnih centara za učenje jezika
- Čestitanje vjerskih blagdana
- Učestvovanje u proslavljanju blagdana drugih vjerskih zajednica
- Uvođenje u školske sisteme programa za međusobno predstavljanje i upoznavanje
- Prevođenje knjiga i publikacija
- Korištenje pozitivnih emocija
- Organiziranje festivala filma i muzike
- Organiziranje razmjene studenata
- Organiziranje dodjela nagrada
- Olakšavanje procedura za dodjelu viza³⁰

BEČKA KONVENCIJA KAO MEĐUNARODNI UGOVOR

Diplomatsko pravo danas je pretežno i u najvažnijem dijelu kodificirano u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima iz 1961. godine.

U skladu sa odlukom Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 7. decembra 1959. godine³¹ održana je u Beču od 2. marta do 14. aprila 1961. godine konferencija Ujedinjenih naroda o diplomatskim odnosima i imunitetima, kojoj su bili nazočni predstavnici 81 države i predstavnici pojedinih međunarodnih organizacija. Konvencija je sklopljena 18. aprila 1961. godine, a stupila je na snagu 24. aprila 1964. godine, nakon što su skupljena 22 instrumenta o ratifikaciji i pristupanju.³² Komisija za međunarodno pravo je obavila pripremne radove za ovu kodifikaciju.

Konvenciji su dodana dva fakultativna protokola i četiri rezolucije. Prvi protokol uređuje podnošenje sporova o tumačenju ili primjeni Konvencije pred Međunarodnim sudom, a drugi

<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/articles/e-learning/read/a1/CulturalDiplomacyHardtoDefineSchneider,Cynthia.pdf>

³⁰ Šuško, Dževada, *Kulturna diplomacija u Evropi i uloga Bošnjaka, Muslimanski ugao posmatranja na približavanje sa nemuslimanima*, 2006.

³¹ Rezolucija 1450-XIV

³² UNTS, sv.500.

(o stjecanju državljanstva) određuje da članovi diplomatskog predstavništva i članovi njihovih obitelji, koji nisu državljeni države primateljice, ne stječu državljanstvo te države samim djelovanjem njenog zakonodavstva.

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima je postojeće međunarodno opće običajno pravo pretočila u ugovorni pisani oblik te tako skupa sa Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima od 1963. godine, smanjila mogućnost kontradiktornih tumačenja građe odnosno unijela više sigurnosti u međudržavne diplomatske odnose. Pri tom Bečka konvencija o diplomatskim odnosima uvodno podsjeća da od davnih vremena narodi svih zemalja priznaju status diplomatskog predstavnika (diplomatskog agenta), te da će pravila međunarodnog običajnog prava i nadalje uređivati pitanja koja nisu izričito uređena odredbama ove Konvencije.

Konvencija također polazi od uvjerenja da njezino donošenje i prihvaćanje od što većeg broja država pridonosi unapređivanju prijateljskih odnosa između država, neovisno od različitosti njihovih ustavnih i društvenih poredaka, te da sukladno ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda o suverenoj jednakosti država, pozitivno utječe na osiguranje međunarodnog mira i sigurnosti, kao i razvoja prijateljske suradnje između naroda. Po međunarodnom pravu države su pravno jednake. Stvarne razlike između njih ne utječu na njihova jednaka prava i obaveze. Stoga između država po međunarodnom pravu ne postoji rang, osim ukoliko ta njihova pravna jednakost nije izmijenjena određenim međunarodnim ugovorom. To *načelo pravne jednakosti država*, po kojem svaka suverena država ima jednaka prava i obaveze, od velike je važnosti, osobito za male države.

Konvencija posebno ističe da država primateljica, primjenjujući odredbe ove Konvencije, neće provoditi diskriminaciju između država. Međutim, neće se smatrati diskriminacijom činjenica da država primateljica ograničeno primjenjuje neku odredbu ove Konvencije zbog toga što se ta odredba tako primjenjuje na njezino diplomatsko predstavništvo u državi primateljici, kao i činjenica da države, na osnovi običaja ili sporazuma, uzajamno priznaju povoljniji postupak nego što to zahtijevaju odredbe ove Konvencije.

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, pored kodifikacije postojećih pravila međunarodnog općeg običajnog prava, obavila je i određenu *legislaciju*, izgrađujući pojedine nove međunarodnopravne odredbe i to prvenstveno u dijelu koji se odnosi na tijela međudržavnih odnosa.³³

Između država ugovornica Bečke konvencije o diplomatskim odnosima primjenjivat će se odredbe Konvencije, ukoliko one uzajamno na osnovi sporazuma ili običaja, ne primjenjuje povoljniji postupak nego što to zahtijevaju odredbe Konvencije. Prvenstveno treba utvrditi

³³ B. Vukas, *Relativno djelovanje međunarodnih ugovora*, Zagreb, 1975., str 43.

postoji li s određenom državom po ugovoru ili po običaju odnosno po međusobnoj praksi odnos koji daje povoljniji postupak i veća prava diplomatskim predstavniciima i diplomatskim predstavnicima, te ako postoji, tada će važiti taj ugovor ili takva postojeća praksa. Ako neko pitanje nije uređeno posebnim ugovorom ili Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima, tada će se ono rješavati prema pravilima međunarodnog općeg običajnog prava.

Ukoliko država primateljica nije stranka Bečke konvencije o diplomatskim odnosima i s njom nema drugog ugovora koji uređuje ova pitanja, tada će se određeno pitanje rješavati prema pravilima međunarodnog općeg običajnog prava, pri čemu treba naglasiti činjenicu da je Bečka konvencija o diplomatskim odnosima pretežno obavila kodifikaciju pravila međunarodnog općeg običajnog prava, te se u tumačenjima njegovih pravila može pozivati na rješenja iz Bečke konvencije o diplomatskim odnosima i prema onim državama koje nisu članice Konvencije. Ako bi se radilo o pitanju koje je riješila Bečka konvencija, obavivši legislaciju međunarodnog prava, dakle dala rješenje koje dotadašnje međunarodno opće običajno pravo ne sadrži ili ga drugačije rješava, tada se treba pozivati na činjenicu da su legislacijska rješenja Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, kao široko prihvaćenog međunarodnog ugovora koji se već dugotrajno učinkovito primjenjuje u praksi, i sama postala dio međunarodnog općeg običajnog prava.

Za države ugovornice Bečke konvencije o diplomatskim odnosima primjena odredbi ove Konvencije je ugovorna izrična obaveza (*pacta sunt servanda*), ukoliko države, na osnovi sporazuma ili običaja, uzajamno ne priznaju povoljniji postupak nego što to zahtijevaju odredbe ove Konvencije. Po načelu *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* prava i dužnosti, koja proizilaze iz ove Konvencije, obavezuju samo njezine ugovornice. Načelo *pacta tertiis* znači da ugovor ne može stvoriti prava i obaveze za države koje nisu stranke tog ugovora, ali ne i pravo neugovornica da ignoriraju postojanje svakog ugovora kojeg nisu stranke.³⁴ Imajući u vidu veliku raširenost potpisnika Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, njezinu stalnu dugogodišnju učinkovitu primjenu, te način stvaranja odredbe međunarodnog običajnog prava (nastaje ponavljanim činjenjem koje prati pravna svijest – *opinio juris*),³⁵ može se utvrditi da su i one odredbe Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koje su trenutkom njezinog donošenja predstavljale legislaciju međunarodnog prava, postale već dio međunarodnog općeg običajnog prava i na taj način obavezne i za države koje nisu članice te Konvencije.

U svakom slučaju treba utvrditi i unutarnje pravo i praksu države primateljice, kao i pitanja uzajamnosti (reciprociteta).

³⁴ B. Vukas, *Relativno djelovanje međunarodnih ugovora*, Zagreb, 1975., str 43.

³⁵ Statut Međunarodnog suda, u članku 38., utvrđuje međunarodni običaj kao dokaz opće prakse prihvaćene kao pravo.

- Izvori pravila

Izvori pravila koji uređuju položaj, prava i obaveze, te odnose i druga relevantna pitanja između međunarodnopravnih subjekata, kao i njihovih predstavnika u međunarodnim odnosima, mogu se svesti na sljedeće:

1. Bilateralni sporazumi
2. Multilateralni sporazumi (prvenstveno Bečka konvencija o diplomatskim odnosima)
3. Partikularno običajno međunarodno pravo
4. Opće običajno međunarodno pravo

Pored spomenutih međunarodnopravnih pravila³⁶ također su za uređivanje odnosa između međunarodnopravnih subjekata odnosno njihovih predstavnika u međunarodnim odnosima, bitna i sljedeća pravila:

1. Uzajamnost (bilo u pozitivnom ili negativnom smislu)
2. Unutarnje pravo države primateljice
3. Unutarnje pravo države šijateljice
4. Običaji
5. Kurtoazija i pravila etikete³⁷

DIPLOMATSKO PREDSTAVLJANJE

Diplomatski predstavnici

Pod diplomatskim predstavnicima (diplomatskim zastupnicima)³⁸ podrazumijevaju se osobe koje na temelju izdane punomoći predstavljaju svoju državu prema drugim subjektima međunarodnog prava. Ponajprije su to šefovi diplomatskih predstavništava, te članovi tih predstavništava koji su na to uredno ovlašteni. Diplomatski predstavnici uobičajeno se dijele na redovne i izvanredne, ovisno radi li se o šefovima i članovima stalnih diplomatskih predstavništva ili je riječ o osobama koje u pojedinim prigodama zastupaju svoju državu u svezi s određenim poslovima i događajima (specijalne misije).³⁹

³⁶ Određenu važnost još mogu imati opća pravna načela, te sudska praksa i doktrina kao pomoći izvori međunarodnog prava

³⁷ S. Berković, *Diplomacija i diplomatska profesija*, Zagreb, 2006, str. 59

³⁸ Iako se u zakonima i praksi uobičajio naziv diplomatski predstavnik, zbog čega se i u ovom radu upotrebljava, naziv diplomatski zastupnik također odgovara biti funkcije, jer se radi i o zastupanju vlastite države (države šijateljice) kod vlade i drugih tijela države primateljice.

³⁹ U pogledu specijalnih misija sklopljena je Konvencija o specijalnim misijama 1969. godine.

Diplomatske funkcije

Funkcije diplomatskog predstavništva su raznolike, a sukladno članku 3. Bečke konvencije o diplomatskih odnosima ona se između ostalog naročito sastoje:

- U predstavljanju države šiljateljice u državi primateljici,
- U zaštiti interesa države šiljateljice i njezinih državljanja u državi primateljici, u granicama određenim međunarodnim pravom,
- U pregovaranju s vladom države primateljice
- U sakupljanju obaveštenja svim dopuštenim sredstvima o stanju i razvoju događaja u državi primateljici i izvještavanju o tome vlade države šiljateljice, te
- U unapređivanju prijateljskih odnosa i razvijanju gospodarskih kulturnih i znanstvenih odnosa između države šiljateljice i države primateljice

Predstavljanje države

Predstavljanje svoje države u državi primateljici jedna je od osnovnih funkcija diplomatskog predstavništva i diplomatskog predstavnika koji je ovlašten istupati u ime svoje vlade (šef diplomatskog predstavništva). Njegovim se posredstvom obavlja i dopisivanje između vlada države šiljateljice i države primateljice, a također je u njegovom djelokrugu i tumačenje informacija koje se tiču njegove države. On zastupa svoju vladu i govori u ime svoje vlade, te stoga se u njegovim izjavama daje puno službeno značenje.⁴⁰ Za djela koja on obavlja u sklopu svojih redovnih poslaničkih dužnosti nije mu potrebna posebna punomoć, a njegove izjave rezultiraju obavezama za njegovu vladu.

Diplomatski predstavnik predstavlja svoju zemlju i u raznim društvenim prigodama, poput službenih prijema i manifestacija, proslava, konferencija, skupova i slično. Nesudjelovanje na takvim prigodama može imati štetne posljedice, a namjerno odbijanje ima i demonstrativno značenje, koje se očitava kao stav države koju diplomatski predstavnik predstavlja.⁴¹

⁴⁰ U doba apsolutnih monarhija veleposlanike se smatralo osobnim izaslanicima vladara. Međutim, razvitkom parlamentarne demokratije i ograničavanjem ovlasti monarha, veleposlanik postaje predstavnik i zastupnik svoje vlade, a ne isključivo državnog poglavara osobno.

⁴¹ S. Berković, *Diplomacija i diplomatska profesija*, Zagreb, 2006, str. 70-71

MEHKA MOĆ (SOFT POWER)

U vrijeme „kompleksne međuzaisnosti“, države postaju povezani mnogostrukim društvenim i političkim vezama, a sila pojedine države postepeno je izgubila nekadašnji status. Prema Nyeu, tri stuba mehke moći jedne države su njene političke vrijednosti, njena vanjska politika i kultura.⁴² Kultura je „pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem.“⁴³

Vijeće Europe kulturu definira kao „ono pojedinačno i kolektivno dobro na čijim se dostignućima u prošlosti utemeljuje identitet nacije i njenih različitih dijelova, a na stvaralačkim izvorima u sadašnjosti grade mostovi prema budućnosti.“⁴⁴ Uloga kulture je približiti ljude, „srušiti zidove“, stvoriti prostor za razmjenu pozitivnih vrijednosti izvan granica države. Ona je sredstvo za uspostavu razumijevanja i povjerenja među ljudima odnosno državama. Suradnja na temelju kulture, razmijene uvjerenja, posebnosti i tradicija povezuje i tradicija povezuje i stvara prijateljske odnose, produbljuje pozitivne osjećaje i pritom pridonosi poticajnoj atmosferi za suradnju na drugim poljima. Simon Anholt moć kulture vidi u tome što prenosi „istinski duh i bit određene zemlje“. On kaže da „kultura zapravo ima ključnu ulogu u oplemenjivanju ugleda države, u poticanju javnosti na trajnije i potpunije razumijevanje zemlje i njenih vrijednosti.⁴⁵

Mehka moć države dolazi iz njene sposobnosti da promicanjem svoje kulture, politike, vrijednosti do kojih drži, postigne status privlačne, zanimljive, divljenja vrijedne države čiji su ciljevi i interesi vrijedni podrške i „kopiranja“. Uspješno korištenje kulture kao sredstva mehke moći donijet će niz pogodnosti, odnosno veći ugled i politički utjecaj, ali će imati pozitivan učinak i na ekonomsku situaciju u državi. Država koja je privlačna zbog svoje posebnosti, koja se ističe u masi i nudi drugaćiji sadržaj, pritom ostajući dosljedna svojoj kulturnoj tradiciji i prirodnom okruženju, privlači posjetitelje, strane studente, talentovane stanovnike ali i strana ulaganja.

Obzirom na snagu koju kultura ima kao *soft power* instrument vanjske politike, zadnjih se godina javlja trend sve većeg naglašavanja kulturne diplomatijske kao dijela vanjske politike država. Primjerice, na predstavljanju nove strategije Evropske unije za kulturnu diplomaciju osmog juna 2016.godine, Visoka predstavnica i potpredsjednica Komisije Federica Mogherini rekla je da „kultura mora biti dio naše vanjske politike. Kultura je snažno sredstvo za izgradnju

⁴² J.S. Nye, *Budućnost moći*, Mate, Zagreb, 2012

⁴³ <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupljeno dana 27.10.2021.)

⁴⁴ Skoko, B i Kovacić, V. (2009) *Koncept meke moći država i njegova primjena na Republiku Hrvatsku*. Polemos, 12 (1): 29.-49. str.

⁴⁵ Anholt, S. (2009) *Konkurentan identitet – novo upravljanje markama država, gradova i regija*. M Plus d.o.o., Zagreb.

mostova među ljudima i za pojačanje međusobnog razumijevanja. Ona također može biti „motor“ ekonomskog i društvenog razvoja. Može biti od pomoći svima, Evropi, Africi, Bliskom Istoku, Aziji, svima koji se zajedno borimo protiv radikalizacije i gradimo savez civilizacija nasuprot onih koji nas pokušavaju razdvojiti. To je razlog zašto kulturna diplomatija mora biti u središtu našeg odnosa suvremenim svijetom.”⁴⁶

Kulinarska i gastro-diplomatija

Kulinarska diplomatija je specifična forma komunikacije kroz hranu i često se koristi kao sinonim za gastro diplomatiju, iako neki autori prave distinkciju između ova dva koncepta. Što se tiče aktivnosti, može uključivati ne samo konzumiranje hrane iz nekog dijela svijeta nego i sam ritual odnosno proces pripreme, serviranja i jela.

Druga definicija je Sam Chapple-Sokol, koji definiše kulinarsku diplomatiju kao „korištenje hrane ili kuhinje kao alat za stvaranje međukulturalnog razumijevanja u nadi da će to doprinijeti interakciji i kooperaciji.⁴⁷ Iako se često koristi kao sinonim za gastro diplomatiju neki autori poput Paula Rockowera pravi razliku između dva pojma. Razlika je najlakše objašnjena kroz ciljanu publiku ili nivo aktera uključenih u komunikaciju. U slučaju kulinarske diplomatije, obim publike je sužen i uključuje zvaničnu i formalnu komunikaciju vlada, dok je u drugu ruku, gastro diplomacija namijenjena da dostavi specifičnu poruku široj publici drugih zemalja kroz hranu.⁴⁸ Prema Rockweru „gastro-diplomatija za kulinarsku diplomatiju je isto što i javna diplomacija za diplomatu. To je ustvari čin osvajanja srca preko stomaka“,⁴⁹ oblik razmjene kulture kroz hranu, odnosno alat za međusobno razumijevanje. Možemo reći da je gastro-diplomatija osvajanje naklonosti putem promoviranja sopstvenih nacionalnih kuhinja.

Drugi pojам vezan za ovu oblast je diplomatija hrane. To je oblik javne diplomatije koji je međusobno povezan sa globalnim naporima da se umanji glad u svijetu i koristi se kao razvojni alat od strane međuvladinih organizacija, organizacija civilnog društva kao i samih država. Njihovi primarni predmeti interesa su primatelji pomoći u hrani u dijelovima svijeta koji su pod uticajem konflikata, siromaštva, ili oskudicom resursa kao i prirodnih katastrofa i katastrofa nastalih ljudskim djelovanjem. Diplomatija hrane u svojoj najčešćoj formi tj. pomoći u hrani je

⁴⁶ <https://ec.europa.eu> pristupljeno (27.10.2021.)

⁴⁷ Chapple-Sokol, Sam 2013, *Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds*, The Hague Journal of Diplomacy 8, 161

⁴⁸ Zhang, Juyan (2015) *The Foods of the Worlds: Mapping and Comparing Contemporary Gastrodiplomacy Campaigns*. International Journal of Communication 9, str.569

⁴⁹ Rockower, Paul 2012, *Recipes for Gastrodiplomacy*, Journal of Public Diplomacy and Place Branding, str. 235

korištena od strane mnogih država kao vrlo opipljiv simbol koji pomaže u kreiranju pozitivne slike na međunarodnoj sceni. Pozitivna slika doprinosi privlačnosti države, koja je jedna od glavnih odlika mehke moći. Ovaj termin diplomatičke hrane je definisan kao „korištenje pomoći u hrani kao alat za javno djelovanje u cilju smanjenja gladi u svijetu, on je ustvari razvojni a istovremeno i diplomatski alat.⁵⁰

Umjesto da koriste večere za laskanje liderima, gastro-diplomatija koristi nacionalne kuhinje kako bi se stvorila pozitivna mišljenja o nacionalnim identitetima te pojačala tolerancija i saradnja među narodima.

Tajlandska „Global Thai“ bila je prva kampanja koja je u prvi plan stavila gastro-diplomatiju na način da kuhari iz Tajlanda putuju u inostranstvo da bi napravili kulinarske centre. Južna Koreja je započela program da bi promovisala kulturu i hranu što je koštalo 44 miliona američkih dolara. Iseljenici iz Južne Koreje u Americi su eksperimentisali sa spajanjem ove dvije kuhinje kako bi napravili pikantne „koreanske takose“.

Tajvan je također koristio hranu kako bi dobili priznanje i kako bi se razlikovali od Kine. Njihova želja je bila da promovišu hranu kako bi se poboljšali stavovi stanovnika Kine prema Tajvanu budući da su im ponekad odnosi bili neprijateljski. Ova strategija nije ograničena na „srednje moći“. U 2012. vlada Sjedinjenih Američkih Država (SAD-a) je uspostavila diplomatsko kulinarско partnerstvo sa ciljem da pošalje prestižne kuhare u inostranstvo kako bi im pokazali svoja jela i kuhinju.

Novinar Braden Ruddy otkrio je da nakon konzumiranja hrane iz određene zemlje skoro 56% ljudi je promijenilo mišljenje o toj državi na bolje i čak 84% ljudi bi razmotrilo putovanje u tu zemlju. On je također otkrio da su države koje su bile u konfliktu ali su isto tako krenule u projekat gastro-diplomacije, kao što su Južna Koreja i Kolumbija, uspjele da prevaziđu prijašnju etiketu ratne zone i postanu poznate po kvaliteti kuhinje.

Nevladine organizacije su proširile koncept gastro-diplomacije. Najpoznatija je „Konflikt kuhinja“ u Pittsburghu u SAD-u koja je inspirisala slične projekte. „Konflikt kuhinja“ je poznata po tome što samo služi za hranu zemalja sa kojima SAD „ratuje“. Cilj je da se ne naglase zajednička iskustva svih ljudi te daju ljudske karakteristike onima koji su često dehumanizirani u medijima. Hrana može poslužiti za podizanje svijesti i poticanje dublje diskusije.

Također, neki projekti pokušavaju da iskoriste proizvodnju hrane kako bi izazvali veću saradnju i razumijevanje među prijašnjim zaraćenim stranama. Umjetnik Michael Rakowitz je postavio pokretnu kuhinju u kamionu sa nazivom „Neprijateljska kuhinja“ gdje kuhari iz Iraka i američki

⁵⁰ Chapple-Sokol, Sam (2013), *Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds*, The Hague Journal of Diplomacy 8, str.162

veterani koji su bili tokom rata u toj državi zajedno kuhaju i poslužuju hrani. Kako bi se smanjile tenzije, koristi se hrana. Motivacija za rješavanjem podjela je zajedničko pripremanje dobre hrane i profit.

Hrana se može koristiti za čuvanje ili stapanje kultura, zadovoljavanje vlastitih ili drugih kulturnih i političkih ciljeva. Značajno je onda da se naučimo kako od hrane napraviti važan alat rješavanja sukoba.⁵¹

KULTURNA DIPLOMATIJA KAO KONKRETNA DJELATNOST I PODRUČJE ZNANSTVENOG INTERESA

U ovom smislu, kulturna diplomacija na specifičan način obuhvata i povezuje vanjsku i unutrašnju politiku sa kulturom, odnosno pitanjima vezanim uz kulturne odnose i razne društvene identitete. Kultura je oduvijek bila dio međunarodne politike i diplomacije,⁵² a njemački kancelar Willy Brandt je rekao da je kultura treći stub vanjske politike, uz ekonomiju i politiku.⁵³ Uprkos tome, ovo se područje često zanemarivalo i u diplomatskoj praksi, i u znanosti.^{54 55} Ipak, posljednjih desetak godina interes za tim područjem polako raste, ponajviše otkako je američki teoretičar međunarodnih odnosa Joseph Nye predstavio koncept *mehke moći* kojim je dao konkretan poticaj bavljenju ovim fenomenom.

Djelovanje kulturne diplomacije možemo promatrati kroz dvije temeljne funkcije, ovisno o tome šta određujemo kao njezin referentni objekt i kako promatramo ulogu kulture u tom području.⁵⁶ Prva funkcija odnosi se na *mehku moć* kojom pojedini akteri, ponajprije vlasti države-nacije,, unilateralno provode željene vanjskopolitičke ciljeve. Druga funkcija se odnosi na postizanje međunarodne saradnje. U oba slučaja kultura postaje sredstvo za ostvarenje interesa, samo što se u prvom slučaju promatra kao vlasništvo pojedine države, kojim se ona predstavlja drugim akterima u međunarodnom prostoru, a u drugom slučaju služi kao most za suradnju i najčešće se predstavlja kao zajedničko vlasništvo više uključenih strana. Ove funkcije nisu nužno suprotstavljene jer je ostvarivanje međunarodne suradnje zapravo vanjskopolitički cilj pojedinog aktera tako da ih treba gledati u komplementarnom odnosu.

⁵¹ <https://balkandiskurs.com/2015/12/28/zaustavljanje-sukoba-gastro-diplomatijom/> pristupljeno (12.01.2022.)

⁵² Tarle, T. 2004. *Lijepa naša, nacionalni park na razmeđu triju svjetova*. Matica, 54 (3): str.149.

⁵³ Pičuljan, Z. 2007. *Diplomacija kao državna služba*. Zagreb: Društveno veleučilište.

⁵⁴ Jurišić, K. i I. Keller. 2007. *Kulturna diplomacija. Međunarodne studije*, str. 152

⁵⁵ Mark, S. 2010. *Rethinking cultural diplomacy: The cultural diplomacy of New Zealand, the Canadian Federation and Quebec*. Political Science, 62, str. 62–63

⁵⁶ Mark, S. 2008. *A Comparative Study of the Cultural Diplomacy of Canada, New Zealand and India*. Doktorska disertacija. Auckland, Australija: The University of Auckland. <https://researchspace.auckland.ac.nz/bitstream/handle/2292/2943/02whole.pdf>

Međutim, teorijski ih razlikujemo jer ih određuje različiti motivi djelovanja. Naš fokus u radu usmjeren je na mehku moć.

Joseph Nye je konceptom mehke moći objasnio utjecaj koji se temelji na privlačnosti: pojedina država postaje uzor drugima tako što se njene vrijednosti, razvijenost ili otvorenost doživljavaju poželjnima i na taj način ona ostvaruje utjecaj nad drugim državama navodeći ih da slijede njene ciljeve bez primjene otvorenih prijetnji ili razmjena.⁵⁷

Bosansko-hercegovački identitet

Pojam identiteta sadržava u sebi dvije karakteristike: konzistentnost i kontinuitet u vremenu. Iako je pojam na taj način korišten u psihologiji, te dvije karakteristike se najčešće upotrebljavaju u analizi i istraživanjima identiteta unutar drugih disciplina. Ako krenemo od ovih postulata, uočavamo da je bosanskohercegovačko društvo od najranijih vremena imalo sve karakteristike multilateralnog društva, dok se od 1992. godine do danas dešavaju procesi unutarnje i vanjske destrukcije ovakvog karaktera društva. Pripadnici svih naroda koji su naseljavali Bosnu i Hercegovinu od najstarijih vremena, postojeću kulturu na koju su nailazili oplemenjivali sa vlastitom kulturom. Tako je bosanskohercegovačkog društva ipak nisu uništili temelje njegove multilateralnosti. Identitetski mozaik ovakvog društva sastoji se od ilirskih, slavenskih, keltskih, otomanskih, austrougarskih i svih novijih elemenata koji su uticali i utiču na njegovo strukturiranje. Pozitivni efekti međucivilizacijskog naslijeda kao jednog od najvažnijih segmenata bosanskog identiteta značajno su uzdrmani početkom devedesetih godina i kontinuirano se narušavaju i danas.

U razvoju identifikacijskih procesa u BiH možemo prepoznati šest razvojnih etapa koje su oblikovale i oblikuju karakter savremenog bosanskohercegovačkog društva.

- **Prvi period** je trajao od ranog srednjovjekovlja do nastanka srednjovjekovne bosanske države i tada je ukorijenjeno ime teritorijalne zajednice i države Bosna.
- **Drugi period** se proteže od formiranja srednjovjekovne države do otomanskog osvajanja. Za ovaj period je važno uspostavljanje srednjovjekovnog kraljevstva, zasebne Crkve bosanske i etničke strukture domicilnog stanovništva uokvirene u imenu Bošnjani.

⁵⁷ Suprotnost mekoj moći je tvrda moć (hard power) koja se odnosi na vojni i ekonomski utjecaj kojim se ostvaruju prijetnje i poticaji. Tvrda i meka moć su u interakciji i mogu se međusobno osnažiti, ali i ometati, zbog čega Nye ističe da država treba stvarati pametnu moć (smart power) kao uspješnu kombinaciju ovih dviju moći (2004: 25, 32).

- **Treći period** je period osmanske uprave i religijske identifikacije po sistemu mleta. Presudnu ulogu u razvoju identiteta bošnjačke etnije odigrala su dva kulturno-historijska faktora: bosansko krstjanstvo ili bosanska hereza, a potom islam. Islam, skupa sa srednjovjekovnom bosanskom herezom koja mu je prethodila, čini duhovnu vertikalnu Bosne posebno Bošnjaka.⁵⁸ Bosanski srednjovjekovni period do dolaska Turaka u XV stoljeću određujući je za nastajanje bosanskog identiteta. To je vrijeme nastanka, utvrđivanja i sadržajnog punjenja kategorije bosanstva.⁵⁹ Bukić naglašava da je ime Bošnjani imalo dvojnu konotaciju: značilo je etničku i državnu pripadnost, a u kontekstu „dobri Bošnjani“ i vjersku.
- **Četvrti period** je razdoblje uspostavljanja nacionalnih država na prostorima carstva koja su se raspadala. Divergentni socijalni interesi unutar Bosne i politički interesi u susjedstvu, djelujući u istom smjeru, razdvajali su i rastvarali organske narodne komponente bosanstva. Muslimani ostaju kao religijska skupina budući da je njihov nacionalni pokret nasilno prekinut slomom bune Husein-kapetana Gradaščevića i djelatnošću Omer-paše Latasa. U dalnjem slijedu, austrogarska vladavina je afirmirala bosanske Hrvate unatoč prvobitnim nastojanima Kallaya da bošnjaštvo postane supstrat posebnog etnosa. U stanju nacionalno nepriznate vjerske skupine Bošnjaci ostaju tokom trajanja monarhističke Jugoslavije.
- **Peti period** je ključni period za Bošnjake u kontekstu nacionalne identifikacije. Iako je u Drugom svjetskom ratu za vrijeme Prvog zasjedanja ZAVNOBIH-a formiran institucionalni okvir na kojem je uspostavljena ravnopravnost bosanskohercegovačkih naroda, u realnosti ravnopravnost bošnjačkog naroda će biti definitivno i javno uvažena tek krajem šezdesetih godina 20. stoljeća i ustavom SFRJ iz 1974. godine. Ovo razdoblje možemo nazvati i periodom jugoslavenskih integracija i dezintegracija.⁶⁰ Sedamdesetih godina Bošnjaci bivaju priznati u nacionalnom smislu kao Muslimani. Procesi započeti donošenjem Ustava 1963. godine završeni su Ustavom iz 1974. kada je, s jedne strane, priznat ravnopravan status Republici Bosni i Hercegovini sa ostalim republikama tadašnje Federalne Jugoslavije, a s druge strane, muslimani su dobili status nacije. Tadašnja politička vlast time je priznala Bosni kao državi njenu političku, kulturnu, tradicijsku i historijsku posebnost i sukladno tome, u okviru postojećih mogućnosti, riješeno je i bošnjačko/muslimansko pitanje. „Prvo se priznala Bosna pa tek potom

⁵⁸ Burnazović, Tufik (ur) (2000), *Ko je ko u Bošnjaka*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, str.10

⁵⁹ Kržišnik- Bukić, Vera (1997), *Bosanski identitet*, Bosanska knjiga, Sarajevo, str.15

⁶⁰ Žiga, Jusuf (2012), „*Feudalizacija bosanskohercegovačkog društva i njeno odražavanje na krizu identiteta*“, Sarajevo Social Sciences Review, vol.1, broj 1, jesen-zima 2012., str. 83

Muslimani“.⁶¹ S druge strane, u isto vrijeme kada je došlo do značajnih političkih promjena, otvaralo se i pitanje kulturnog identiteta jugoslovenskih naroda. „Uvećana politička prava naroda sada su nadopunjavanja njihovih identitetskim pravima, a sve sa ciljem deideologizacije i demonopolizacije kulture“⁶²

- **Šesti period** je period nacionalne i jezičke identifikacije sa državom. Jeziku je vraćen naziv bosanski a narodu historijski naziv Bošnjaci. Nacionalna afirmacija Bošnjaka počela je, dakle, u prvoj polovini devetnaestog stoljeća, da bi bili priznati kao Muslimani 1963. godine. Životni tokovi u savremenom bosanskohercegovačkom društvu obilježeni su dvama paralelnim procesima: procesom postratnog ekonomskog, političkog i kulturnog konsolidovanja i procesom savremenih identifikacijskih rekonfiguracija. Potvrđuje se i na bosanskohercegovačkom primjeru da se savremena pitanja o identitetu nalaze u područjima društvene uključenosti i vezana su za problem identifikacije sa određenom teritorijom/državom a u kontekstu oblikovanja grupnih/kulturnih identiteta.⁶³

Savremene karakteristike bosanskog multietnikuma

BiH predstavlja zasebno društvo, zaseban kulturni prostor. Ni u uslovima kolonijalne podređenosti nije se ukidala nit njene državnosti. Bitne karakteristike savremenog bosanskohercegovačkog društva ogledaju se u pojmu multilateralnosti, segmentiranosti različja i pulsiranja višezačja kroz povijest. Princip različitosti i zajedničkog života različitih naroda, kultura i religija održao se do danas. Ali, zadnjim ratom narušeni su temelji zdravih odnosa u društvu koje nije samo „puki zbir različja“, jer pluralizam bosanskog društva je bio otvorenog tipa bez unutarnjih omeđenja. Drugačije rečeno, Bosna je od svojih najranijih vremena činila jednu specifičnu prostornu i duhovno-kulturnu cjelinu.⁶⁴

Komunikacija kulturnih identiteta

Kontinuitet bosanskohercegovačke multilateralnosti na nivou svakodnevnog mogli smo kroz povijest čitati kao kulturno-komunikacijski proces u kojem su se prenosile poruke i značenja u

⁶¹ Filandra, Šaćir (2018), *Od zabranjene do uvažene nacije*, Preporod, br.5/11, 1. mart, 16

⁶² Filandra, Šaćir (2018), *Od zabranjene do uvažene nacije*, Preporod, br.5/11, 1. mart, 16

⁶³ Woodward, Kath (2002), *Understanding Identity*, Arnold-Hodder Headline Group, London, str. 110

⁶⁴ Žiga, Jusuf (2007), *Savremeno bosansko društvo*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, str. 14

formi stalne interakcije između pojedinaca i grupa, aktera i sistema, prošlosti i sadašnjosti, normativnih poredaka i svakodnevnog života.⁶⁵ Kulturna komunikacija je predstavljala sveopću komunikaciju koja je povezivala različite identitete, stavljala ih u interkulturni i akulturacijski odnos, približavala ih i udaljavala u zavisnosti od otvorenosti ili otpora njihovih konstrukcija. „Kulturni identiteti međusobno komuniciraju čak i onda kada su zavađeni, upravo zbog toga što je kultura onaj osnovni ekspresivni medij pomoću kojeg se grupe ili zajednice dokazuju u vlastitim očima i, pogotovo, u očima drugih“.⁶⁶ Kalanj smatra da sljedeće vrste zajednica konstituiraju identitete: *zajednica mesta*, fizička i geografska povezanost s nekim lokalitetom, mjesto gdje živimo; *zajednica sjećanja*, koja oblikuje prošlost i povijesna je dimenzija kohezije zadnjih nekoliko generacija; *psihološka zajednica* kao „(...) skupina osoba koje sudjeluju u zajedničkoj djelatnosti i imaju iskustvo zajedništva u psihološkom smislu, jer nastaje oko zajedničkih ciljeva. Takve zajednice, koje se osnivaju na interakciji licem u lice, vođene su osjećanjima povjerenja, kooperacije i altruizma u tom smislu da konstitutivni članovi imaju na umu dobro zajednice“.⁶⁷ Svaki od ovih društveno-životnih sklopova u većoj je ili manjoj mjeri doveden u pitanje, kao što su pod znakom pitanja i izgledi njihove rekuperacije.

Razilaženje oko nedavne historije Bosne i Hercegovine, iako bi trebalo biti anulirano presudama Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu, prisutno je i dalje na svim instancama uključujući i zakonodavne institucije Bosne i Hercegovine, što je absurd bez presedana i dezintegrirajući faktor društva kao zajednice sjećanja. Interakcije malih razmjera na mnogim područjima društva se odvijaju unutar novoformiranih monoetničkih teritorija.

Kada su pojedinci i kolektiviteti istovremeno raspolagali istim principima i sličnim povijesnim iskustvima interkulturna komunikacija se odvijala u formi dijaloga. Kultura nema samo funkciju “omeđivanja” identiteta nego i funkciju komunikacije među imaginarijama identiteta. Međutim, u Bosni i Hercegovini se ovaj proces od rata do danas odvija pod sjenom politiziranih, etniziranih kulturnih identiteta dizajniranih u tvornicama nacionalnih političkih elita. Na primjeru zajednica ili zajedničkih društveno-životnih sklopova koji konstituiraju identitete, a koje analizira Kalanj, možemo nazrijeti opseg destrukcije vezivnog tkiva bosanskohercegovačkog društva.⁶⁸

⁶⁵ Kalanj, Rade (2007), *Dimenzije modernizacije i mjesto identiteta*, Socijalna ekologija, Vol. 16, No. 2- 3, Zagreb, str. 133

⁶⁶ Kalanj, Rade (2007), *Dimenzije modernizacije i mjesto identiteta*, Socijalna ekologija, Vol. 16, No. 2- 3, Zagreb, str. 133

⁶⁷ Kalanj, Rade (2005), *Liberalno i komunitarističko poimanje identiteta: Prilog analizi identiteta hrvatskog društva*, Socijalna ekologija, Vol. 14, No. 1-2, Zagreb, str. 58

⁶⁸Adnan Džafić, Nezir Krčalo *Bosanski identitet – razaranje paradigme multilateralnosti?* DHS 2 (8) (2019), str.179

Razvoj sredstava komunikacije

Ubrzan razvoj sredstava komunikacije počinje sredinom 19. stoljeća, kada su izumljeni telegraf i radio, što je izazvalo velike promjene u dotadašnjem načinu diplomatskog rada. Tehnološka ili informatička revolucija krajem 20. i početkom 21. stoljeća pokrenula je proces globalizacije. Mass mediji i komunikacije revolucionarno su utjecali na sudjelovanje javnosti u političkim procesima. Ili – kao što je u svojem izlaganju o ulozi medija u vanjskoj politici u Dubrovniku 2000. rekao Charles Northip, iz IREX ProMedia iz Zagreba: „Prošli su dani kada je vanjska politika bila samo u rukama diplomata. Prošli su dani kada građani bilo koje zemlje mogu biti izolirani od onoga što se događa na drugoj strani svijeta. Širenjem satelitskog emitiranja, interneta, faksa, mobilnih telefona, došli smo do jeftinog i brzog pristupa informacijama bilo gdje u svijetu. A taj će pristup biti još brži, jeftiniji i rašireniji.“⁶⁹

Od prve polovine prošlog stoljeća mediji su počeli imati sve veću ulogu u stvaranju imidža neke zemlje ili predstavljanju njezine vanjske politike – kako štampani, tako sve više i elektronički, koji u velikoj mjeri utječe na stvaranje javnog mnijenja, a onda posredno i na odluke političkih struktura. Elektronski mediji omogućavaju najbrži pristup javnosti – osobito preko satelita i interneta. Time se brišu vremenske i prostorne razlike, a cijeli se svijet integrira u jedinstven informativni prostor.⁷⁰

Radio je bio prvi medij za komuniciranje s međunarodnom javnošću, nakon toga na scenu dolazi televizija kao najpotpuniji način prenošenja informacija. Satelitski programi na međunarodnoj sceni stvorili su tzv. globalnu svijest – interes i spoznaju važnosti pitanja na drugom dijelu svijeta. Nastojeći naći odgovor na pitanje: Zašto je javna sfera postala tako važna u diplomaciji, Jan Melissen je slikovito opisao brzinu i dubinu promjena koje su se dogodile na planu masovnih komunikacija od polovice prošlog stoljeća. Kao primjer, uzeo je sastanak na najvišoj svjetskoj razini – onaj u Jalti 1945. godine, na kojem su se našli najmoćniji državnici svijeta: Roosevelt, Churchill i Staljin. Oni su tamo raspravljali o budućnosti svijeta – no, javnost nije o tome ništa znala. O zaključcima velikih vođa bili su obaviješteni poslije – kad se svaki od njih vratio u svoju zemlju i procijenio šta bi i koliko trebalo otkriti. U današnje vrijeme, takvo nešto je nezamislivo.

U savremenom svijetu informacija postaje glavna roba u međunarodnim odnosima, i oblik pritiska, na jednak način kao što je to u vrijeme hladnog rata bila prijetnja vojnom silom. Masovni mediji, a naročito globalne televizije postali su glavni izvori informacija i za svjetsku

⁶⁹ Charles Northip, *Role of Media in Democracy, Public Diplomacy and Media, International Seminar within the Framework of the Stability Pact for South Eastern Europe*, Dubrovnik 2000: Diplomatic Academy, Zagreb 2000, str. 38

⁷⁰ Vrabec-Mojzeš, Zrinka *Javna diplomacija i mediji*, (2009), str.181

politiku i ekonomiju, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu i nijedan svjetski političar ili vođa više sebi ne može dopustiti da podcijeni snagu televizijskih vijesti.⁷¹

U ovom kontekstu, prema autoru Davidu Gregenu stvoren je novi pojam **teledemokracija**. On se odnosi na utjecaj snage medija na međunarodne odnose i promjene koje su globalne telekomunikacije unijele u načine interakcije između medija i diplomatije. Stvorene su i nove fraze: medijska diplomatija, teleplomacija, fotodiplomatija, instant diplomacija i slično.

Neki analitičari su pojam utjecaja medija na vanjskopolitičke odnose nazvali CNN⁷² efektom.

⁷¹ Vrabec-Mojzeš, Zrinka, *Javna diplomacija i mediji*, (175-198) str. 182, Zagreb 2009.,

⁷² Pojam posebno primjenjiv u krizama u kojima se očekuje humanitarna intervencija međunarodne zajednice – kada su slike o ljudskoj tragediji poslane u svijet izvršile pritisak na svjetske političke vođe da donesu određene odluke o akcijama koje treba poduzeti da vi se nasilje zaustavilo.

STUDIJ SLUČAJA: KOMPARATIVNA ANALIZA – EGIPAT – BOSNA I HERCEGOVINA

Kultura Egipta

Egipatska kultura baštini 5000 godina pisane historije. Stari Egipat je poznat kao jedna od najstarijih civilizacija. Egipat je zadržao jaku i izvanredno kompleksnu kulturu koja je imala veliki utjecaj na kasnije kulture Evrope, Bliskog istoka i drugih afričkih država. Nakon perioda faraona, Egipat je došao pod uticaj helenske, kršćanske i islamske kulture. Mnogi aspekti egipatske drevne kulture danas postoje u interakciji sa novim elementima, uključujući i uticaj zapadne kulture koja i sama ima korijene u starom Egiptu.

Kairo, glavni grad Egipta i ujedno jedan od najvećih gradova Afrike i vijekovima je bio čoven kao centar obrazovanja, kulture i trgovine, ima najveći broj dobitnika Nobelove nagrade u Africi i arapskom svijetu. Nagib Mahfuz je književnik koji je dobio Nobelovu nagradu za književnost 1988. godine, Ahmed Zevail, egipatsko-američki fizičar, političar Anvar el Sadat i Muhamed el Baradei. Također, neki egipatski političari su bili na čelu važnih međunarodnih organizacija, poput Butrosa Galija koji je bio generalni sekretar Ujedinjenih nacija i Muhamed el Baradeja koji je predsjednik Međunarodne organizacije za nuklearnu energiju.

Egipat je dugo bio centar arapske i islamske književnosti, arhitekture i primijenjene umjetnosti. U modernom periodu mnogi elementi evropskog stila se mogu prepoznati u egipatskom kulturnom životu. Arapske pripovijetke pojavile su se u Egiptu krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Roman Zaunab egipatskog pisca Muhamed Husein Haukala smatra se prvim arapskim romanom. Islamska tradicija zabranjivala je predstavljanje ljudi i životinja u umjetnosti. Kao rezultat toga u osnovi islamske umjetnosti su kaligrafija i apstraktne arabeske. U eri Fatimida i Mameluka izgrađeni su mnogi arhitektonski spomenici koji svjedoče o tom dobu.

Egipatska tradicionalna muzika je mješavina egipatskih, arapskih, arapskih, afričkih i zapadnih utjecaja. Stari Egipćani su još prije 4000 godina svirali harfe, frule i dva domaća instrumenta: naj i ud. Muzika je počela da se zapisuje u 7. vijeku kada je Egipat postao dio muslimanskog svijeta. Od tada pa do danas, egipatska muzika se zasniva na pjevanju i udaraljkama. Od 1970ih pop muzika je veoma slušana među brojnom mladom populacijom Egipta. Jedan od najpopularnijih pjevača je Amr Diab. Što se tiče trbušnog plesa, ne može se sa sigurnošću reći da vodi porijeklo iz Egipta ali se danas Egipat smatra centrom ove vrste umjetnosti. Prva moderna arapska pozorišna predstava izvedena je u Kairu 1870. godine. Film se u Egiptu pojavio 1930ih godina i od tada je u stalnom usponu. Kairo se smatra „Holivudom Srednjeg

istoka“ u kome se svake godine održava Međunarodni filmski festival. Egipatska filmska industrija se smatra najvećom u arapskom svijetu.⁷³

Egipat je kosmopolitska država gdje se spajaju različite kulture. U arapskim zemljama jeste otvoreniji i liberalniji, posebno u liječenju ili razmišljanju sa strancima koji dolaze u posjetu. Postoje neke riječi koje treba imati na umu: skromnost, ponos, zajedništvo, lojalnost, obrazovanje i čast. Egipatsko društvo je prilično homogeno, ali i slojevito i ovisno o mjestu koje ljudi zauzimaju imaju različit tretman.

Civilizacijske znamenitosti

Prema svojim arhitektonskim i kulturnim znamenitostima, u Egiptu su prepoznatljivi gradovi Aleksandrija, Asuan, Kairo, Luksor, Memfis, Sinaj sa manastirom Sv. Katarine i dr. U najznačajnije civilizacijsko-povijesne znamenitosti Egipta spadaju piramide. U Dahšuru se nalazi skupina od pet piramida južno od Snofrua iz 26. stoljeća p.n.e. Grad Al Giza, na lijevoj obali Nila, baštini tri poznate piramide. U njoj su smještene Keopsova (visoka 139 m), Kefrenova (visoka 137 m) i Mikerinosova (visoka 66 m) piramide, izgrađene u periodu od 2540. do 2050. p.n.e. Uz njih je i kameni kip Sfinge iz 2500. godine p.n.e.⁷⁴

Nauka

Nauka u Egiptu je za tadašnje doba razvila neke discipline do savršenstva. Mnoga njena dostignuća, od medicine do astronomije, još uvijek se ne mogu objasniti. Spomenut ćemo jednu drevnu nauku čiju primjenu susrećemo u konstrukciji nekih antičkih gradova i gotičkih katedrala. Radi se o sakralnoj arhitekturi hramova, grobnica, piramide i sl.. Uzmimo za primjer tzv. Keopsovu piramidu, za koju se još uvijek pouzdano ne zna kako je i kada sagrađena. Ova građevina ima volumen od dva i pol milijuna kubnih metara, sastoji se od dvadeset pet hiljada kamenih blokova. Veliki kameni blokovi u unutrašnjosti piramide međusobno su spojeni gipsom koji se suši za nekoliko minuta. Zahvaljujući konstrukciji napravljenoj od okomitih nosača, piramida nije sa svojom veličinom i visinom gubila na stabilnosti.

Ova piramida impresionira svojom preciznom orijentacijom odnosu na strane svijeta i određene zvijezde na nebu. Isto tako, ona na simboličan način predstavlja kvadraturu kruga

⁷³ <https://www.znanje.org/i/10/10iv10/10iv1011/kultura.htm> (29.12.2021.)

⁷⁴ *Atlas islamskog svijeta*, Sarajevo 2004., Udruženje Ilmijje IZ-e u BiH, str 87

kojem je promjer jednak njenoj visini. Također je zagonetna i unutarnja konstrukcija piramide, dosada samo djelomično otkrivena.

Nigdje nisu pronađene tako impozantne građevine za čiju je gradnju bilo potrebno znanje i umijeće koje je, uz svu današnju tehnologiju, nama nepoznato i nedostižno.

Umjetnost

Egipatska umjetnost izaziva jednako veliku pažnju i prikazuje se potpuno drugačijom nego što je današnja. Od Napoleonovog pohoda u Egipat, kada se počela istraživati, egipatska se umjetnost smatrala idealiziranom, stiliziranom, bez ikakve veze sa stvarnošću. Danas povjesničari umjetnosti uviđaju da je ta umjetnost bila vid realne umjetnosti koja je težila savršenstvu, idealnom. Za ilustraciju ćemo uzeti primjer egipatskog kanona u prikazivanju ljudskog tijela. Dok se naša umjetnost temelji na prikazivanju ljudskog tijela. Dok se naša umjetnost temelji na prikazivanju ličnog umjetnikova doživljaja onoga što vodi fizičkom očima, kod Egipćana je slika čovjeka bila cjelovita. Egipatski umjetnik nije u prikazivanju likova slijedio zakone perspektive jer ona dopušta samo djelimični prikaz stvarnosti. Kao što postoji razlika između obične i holografske fotografije, postoji i razlika između današnjeg realističnog načina prikazivanja ljudskog lika i egipatskog. Egipćani su smatrali da realitet ljudskog lika treba predočiti na četiri dimenzije. Različite dijelove ljudskog tijela prikazivali su u njihovom najkarakterističnijem obliku – lice i noge su prikazivali iz profila, dok su trup i uvećano oko prikazivali onako kako ih vodimo sprijeda. Time su htjeli prikazati čovjeka onako kako ga vidi duhovno oko, zanemarujući svjedočenje čula vida i njegovih iluzija koje obično zovemo perspektiva.

Egipatska umjetnost nije bila samoj sebi svrha, već je svako umjetničko djelo imalo funkciju simbola, univerzalni smisao prepoznatljiv svima, s jasnom porukom.⁷⁵

Jedan od prvih pisaca sa prostora Egipta koji je postao popularan izvan Bliskog istoka je Taha Hussein. On je napisao knjigu *Dani* (1923-1930), koja je prevedena na engleski jezik 1943. godine. Romanopisac i dramaturg Tawfiq al-Hakim je poznat kao otac modern arapske drame. Drugi poznati egipatski pisci modernog doba su dramaturg i pisac kratkih priča Yusuf Idris I poetičar Salah Abd al-Sabur. Nadžib Mahfuz je prvi arapski romanopisac koji je osvojio Nobelovu nagradu za književnost 1988. Godine. Njegova djela, posebno *Kairska trilogija* (1956-1957) su prevedena na stotine svjetskih jezika.

⁷⁵ <https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/egipatska-kultura/> (pristupila 11.01.2022.)
45

Egipat je također jedan od glavnih filmskih i izdavačkih centara u regionu.⁷⁶

Filmska industrija

Egipatska filmska industrija je doživjela vrhunac svog uspjeha sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća kada su producirali oko 100 filmova godišnje. Trenutno, takozvani „Hollywood Bliskog istoka“ jedva da može producirati 30ak filmova. 2019. godine, industrija je zaradila 72 miliona dolara na prodaji filmskih karata. Iako je ovo manji iznos u poređenju sa velikim svjetskim filmskim centrima poput Hollywooda i Bollywood-a, egipatska filmska industrija je još uvijek vodeća na području Bliskog istoka prema podacima egiptskog Centra za ekonomske studije. Onda je došlo do pojave pandemije korona virusa koja je uticala na ovu industriju u cijelom svijetu, tako da ni Egipat nije bio izuzetak.

Za vrijeme Kurban bajrama⁷⁷ uobičajeno je bilo da dolazi do velike distribucije filmova dok je 2020. godine izašao samo jedan film. Period pandemije je bio težak za filmsku industriju u cijelom svijetu uključujući i Egipat ali sa nadom možemo reći da se taj period polahko bliži kraju. Kinima će trebati vremena da se vrate na situaciju kakva je bila prije pandemije obzirom da su ljudi više koristili streaming usluge poput Netflix-a, Hulu i WatchiT koje su im omogućivale gledanje filmova kod kuće, ali ipak je primjetna nostalgija za platnom jer ljudi kažu da streaming sajtovi ne mogu pružiti isti doživljaj kao gledanje filmova u kinima ispred velikog platna, i kako kaže Hefzy⁷⁸ „iskustvo koje pruža kino ipak ostaje jedinstveno i važno i trebalo bi se očuvati kao takvo.“⁷⁹

Postoji veliki broj filmskih festivala u Egiptu, a neki od najpoznatijih su Cairo International Film Festival, Alexandria International Film Festival, Cairo International Women's Festival, Downtown Contemporary Arts Festival D-CAF, El Gouna Film Festival, Luxor African Film Festival itd.

Cairo International Film Festival je jedan od 15 festivala koji ima status „A“ kategorije dodijeljen od strane International Federation of Film Producers Associations FIAPF. On je najstariji i jedini međunarodno akreditovani festival kulturnog igranog filma u arapskom svijetu, Africi i Bliskom istoku. Pokrenut je 1976. godine od strane pisca. Kritičara Kamal el-

⁷⁶ <https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/fast-facts-egypt/> (pristupila 24.01.2022.)

⁷⁷ Muslimanski praznik

⁷⁸ Mohamed Hefzy – egiptski producent I predsjednik Kairo Film Festivala

⁷⁹ <https://egyptianstreets.com/2021/06/17/the-final-curtain-can-egypts-film-industry-survive-covid-19/> (pristupila 31.01.2022.)

Mallakha kako bi poboljšao ulogu Egipta u svijetu filma i kina i bio most između različitih kultura svijeta.

Muzička industrija

Kairo je vrhunsko mjesto okupljanja egipatskih korijena, glazbeno igralište uzastopnih utjecaja i inspiracije. To je organsko okruženje u kojem lišće tradicije vene ili cvjeta, i gdje se ostvarjeli minareti i moderni neboderi bore za sunčevu svjetlost. Povijesno sjedište Kongresa arapske glazbe u Kairu 1932., Egipat je zadržao poziciju epicentra bliskoistočnih klasičnih, tradicionalnih i modernih glazbenih oblika. U potpunoj suprotnosti, kao glavni grad nacije koja dominira Nilom i leži na Sueskom kanalu, domet Kaira vuče migrante, manjine i njihovu glazbu, iz cijelog svijeta, na njegove užurbane ulice.

Narodna muzika u Egiptu još uvijek ima vitalnu ulogu u snimanju popularne verzije historije. Sayidi narodna muzika doline gornjeg Nila, sadrži nahrasan⁸⁰ i mismar⁸¹. Među najpoznatijim zvijezdama saidiya su Les Musiciens duo Nil (Glazbenici Nila), nepoznatiji po svom hitu „Ya faraula“ (Moja jagoda). Omar Gharzawi je također poznat po svojim monologima kojima brani saidiys, koji su tradicionalno dno egipatskog humora.

Narodna muzika sawahili s mediteranskog obalnog područja koristi žičani instrument nalik gitari zvani simsimaya. Među poznatim pjevačima su Aid el-Gannirni and Abdou el-Iskandari. Tradicionalno, nomadi koji su lutali egipatskim pustinjama, glavni instrument beduinskog naroda je mismar, klarinet sa dvije cijevi koji omogućava sviraču da istovremeno proizvede melodiju i dron⁸². Jedan od najpoznatijih beduinskih pjevača je Awad al-Malki.

Nubijska muzika

- Vodi porijeklo iz južno-afričkog dijela Egipta i ostaje tradicionalna, sa obrednim pjesmama popraćenih sa defom i pljeskom ruku. U Kairu se razvija u nekim novim smjerovima, koji su iskovani od strane dva potpuno suprotna glasa, pokojni Ali Hassan Kuban i Mohamed Mounir – koji su ogledalo divergentnih puteva nubijskih izbjeglica koje su došle u grad. Začetnik urbane nubijske glazbe, Ali Hassan Kuban muzike je bila inspirisana slušajući jazz bendove u

⁸⁰ Dvostrani bubanj

⁸¹ Saiydi truba

⁸² Dron je harmonijski ili monofoni efekat ili pratnja u kojoj se nota ili akord neprekidno zvuči kroz većinu ili čitavo djelo.

noćnim klubovima Kaira. Iako je popularna među Kairskim Nubijcima, Evropske ture su mogle platformu koja mu je bila potrebna da se bori i predstavlja nubijski jezik.⁸³

Mohamed Mounir je proizveo jednu od najsofisticiranije moderne pop muzike u Egiptu. Njegove pjesme traže rješenja za probleme na području arapskog svijeta kao npr. Budućnost Palestine i dilema oko Jerusalema.

Do kraja 1970ih godina, klasični pjevači poput Um Kulthoum su bili najveće pop zvijezde. Sredinom 1990-ih godina, iako je Al Jeel i Al Shaabi muzika preuzeila scenu, pogotovo među mlađim populacijom.⁸⁴

Početkom 20. stoljeća raste interesovanje za muziku iz perioda faraona, inspirisano istraživanjem stranog muzikologa Hansa Hickmanna. Početkom 20. stoljeća, egipatski muzičari i muzikolozi vođeni od strane profesora muzikologa Khairy El-Malt sa Helwan Univerziteta u Kairu je počelo da rekonstruiše muzičke instrumente drevnog Egipta, i to je projekat koji još uvijek traje.⁸⁵

Integracija kulture i politike održivog razvoja

Prema Članu 13. konvencije u vezi sa integracijom kulture u održivo razvojne politike, Egipat nastoji dati kulturi mjesto koje zaslužuje nacionalne razvojne politike na svim razinama. Opća atmosfera ne dopušta procvat poduzete mjere i poticanje aspekata koji se odnose na zaštitu i promicanje raznolikosti kultura. Iako je Egipat putem Ministarstva industrije (Centar za industrijsku modernizaciju) poduzeo nekoliko mjera za integraciju tradicijskih obrta kao strateškog elementa u nacionalni razvoj politike, paralelno se provode istraživanja radi proučavanja uvjeta oko tradicijskih obrta.

Ministarstvo kulture je napravilo Centar za tradicijske artefakte. (Fostat područje)

Centar okuplja različite tradicionalne zanate kao grnčarstvo, tekstil, ručno pravljeni nakit, radovi od drveta i slično. Zgrada koja se prostire na 2 400 kvadratnih metara, sastoji se od radionice, prostora za predavanja, spavaonica, izložbene galerije, ostakljene prostorije, uredi, multifunkcionalne dvorane, gostinjske sobe za umjetnike, koje su usredotočene oko niza otvorenih dvorišta.

⁸³ <https://worldmusic.net/blogs/guide-to-world-music/the-music-of-egypt-ancient-civilisation-modern-nation> pristupljeno (06.05.2022.)

⁸⁴ https://www.traditionalarabicmusic.com/music_of_egypt.html (Pristupljeno 06.05.2022.)

⁸⁵ Ibid.

Svakodnevni život

- **Gradski život**

Život u egipatskim gradovima je pod jakim utjecajem moderne evropske kulture. Kroz gradove prolaze široke uređene ulice i veliki središnji parkovi. Veći gradovi su povezani nacionalnom mrežom autoputeva i željeznica. Mnoge vladine službe i sudovi su locirani u urbanim centrima. Većina srednjih škola i univerziteta se također nalaze u gradovima. Mnogi gradovi, a posebno Kairo su prenaseljeni i imaju problem sa manjkom stambenih objekata.

U gradovima, muška populacija najčešće nosi odjeću po zapadnim standardima a što se tiče ženske populacije tu se može primijetiti velika raznolikost od skromnih nošnji i marame na glavi do modernog zapadnog stila.

- **Ruralni život**

Oko 57% egipatskog stanovništva živi u ruralnim krajevima. Oni su rasprostranjeni po hiljadama manjih ili većih sela. Svako selo ima džamiju, ili neku drugu bogomolju zavisno od većinskog stanovništva u tom mjestu, nekoliko prodavnica, školu i sl. Sela uglavnom leže uz obalu rijeke Nil ili uz kanale za navodnjavanje. Fellahi⁸⁶ ljudi obrađuju zemlju koju posjeduju ili je iznajmjuju. Uglavnom nose tradicionalnu odjeću koja se sastoji od pamučne galabije⁸⁷ dužine do članaka i kapice ili turbana. Ženska populacija nosi duge haljine dugih rukava i crnu maramu koji ponekad koriste da pokriju svoje lice. Muškarci i žene zajedno rade na poljima, a djeca čuvaju stoku u slučaju da je porodica imućnija i da imaju stoku. Osnovna hrana su hljeb napravljen od kukuruznog brašna i jela napravljenog od posebne vrste graha poznatijeg kao *ful*. Meso se uglavnom jede za posebne prilike.⁸⁸

Egipat i UNESCO

UNESCO je skraćenica za United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, organizaciju koja se brine o očuvanju materijalne i nematerijalne baštine više kategorija. Ona nastoji da izgradi mir kroz međunarodnu saradnju u obrazovanju, nauci i kulturi. UNESCO-vi

⁸⁶ Zemljoradnici

⁸⁷ Duga haljina

⁸⁸ https://www.google.ba/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/fast-facts-egypt/&ved=2ahUKEwjC3_y7rMr1AhUIP0HHbY8BNUQFnoECAcQAg&usg=AOvVaw2SkEUCfGOUwEY9ZWem5V2w (pristupila 24.01.2022.)

programi doprinose postizanju ciljeva održivog razvoja definisanih u Agendi 2030⁸⁹, koju je usvojila Generalna skupština UN-a 2015. godine. Od 1972. godine kada je usvojena Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine do današnjeg dana na popis je upisano 1007 dobara, od kojih je sedam egipatskih.⁹⁰

Sedam egipatskih dobara upisanih u UNESCO popis svjetske spomeničke baštine su:

1. Abu Mena

Slika 1

Naselje, samostanski kompleks i kršćansko hodočasničko mjesto kasnoantičkog Egipta koje se nalazi oko 45 km jugozapadno od Aleksandrije. Na popis UNESCO-ve svjetske baštine je dodan 1979. godine. To je mjesto ruševina crkve, manastira, kuća radionica i raznih javnih zgrada koje su izgrađene na grobu Svetog Menasa Aleksandrijskog. Rečeno je da je nakon

njegove mučeničke smrti krajem 3. ili početkom 4. stoljeća nove ere, kamila koja je prevozila njegovo tijelo kroz pustinju južno od Aleksandrije spontano odbila da nastavi dalje. To je protumačeno kao Božji znak i na ovom mjestu je sahranjen sveti Mena. Ovo je postalo mjesto čudesnog izvora iscijeljenja, a glas se proširio. Već krajem 4. stoljeća nove ere, Abu Mena je već postao veoma popularan centar za hodočašće.⁹¹

2. Teba

Slika 2

Grad egipatskog boga Amona bio je ujedno i glavni grad Egipta za vrijeme Srednjeg i Novog kraljevstva. Nalazi se 800 km južno od Sredozemlja, na lijevoj obali Nila. Neko vrijeme Teba je bila bogat grad pod vlašću egipatskog carstva, ali su ga kasnije oteli Asirci (događaj koji se spominje u

⁸⁹ Puni naziv: Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (Transformacija našeg svijeta: Agenda 2030 za održivi razvoj)

⁹⁰ <https://whc.unesco.org/en/list/90> (pristupila 28.02.2022.)

⁹¹ <https://egymonuments.gov.eg/world-heritage/abu-mena/> (pristupila 28.02.2022.)

hebrejskim zapisima), zatim Perzijanci, a kasnije i Rimljani.

Nekropola Teba

Iako teško za povjerovati, Teba je preživjela nekoliko generacija uništenja. Neke grobnice i hramovi su i dalje ostali, kao što su Amonov hram u Karnaku, grobnica Tutankamona u Dolini kraljeva i posmrtni hramovi Ramzesa II i Hatšepsut. Teba je jedna od prvih lokacija koje su uvrštene na UNESCO-vu listu svjetske baštine već 1979. godine.

10 glavnih znamenitosti koje su još uvijek u životu su:

- Dolina kraljeva – do sada pronađeno 65 grobnica
- Grobnica kralja Tutankamona – daleko najomiljenije drevno mjesto u Egiptu
- Luksorski hram – Drevni hram faraona Amenofisa III
- Hram Karnak – najveće religiozno mjesto antičkog svijeta
- Hram Hatšepsut – jedno od najvećih egipatskih čuda
- Dolina Kraljica – Nekropola žena faraona
- Kompleks hrama Dendera - dom najbolje očuvanog hrama u Egiptu
- Avenija sfingi – nevjerovatan projekt kraljice Hatšepsut
- Memnonovi kolosi – Čuvari drevnog mrtvačkog hrama
- Abid (ili Abidos) – Jedan od najstarijih otkrivenih svetih drevnih gradova⁹²

3. Historijski Kairo

Slika 3

Kairo je glavni i najveći grad Egipta. Osnovan u 10. stoljeću, Kairo je postao novi centar islamskog svijeta, a svoje zlatno doba dosegao je u 14. stoljeću.⁹³ Metropolitansko područje Kaira je najveće takvo na Bliskom istoku i općenito u Arapskom

svijetu i 15. najveće na svijetu. Islamski Kairo je središnji dio koji je najznamenitiji po svojim historijskim građevinama u stilu islamske arhitekture, a kojim dominira Kairska citadela. Ona je srednjovjekovna utvrda islamskog dob a koju je sagradio Salah ad-Din (Saladin), a koju su nastavili razvijati kasnije egipatski vladari. Citadela je bila sjedište vlade u Egiptu i rezidencija njegovih vladara gotovo 700 godina od 19. do 19. stoljeća. Lokacija na brdu Mokattam u blizini središta grada važna je zbog strateškog položaja koji gleda na grad i dominira njegovim

⁹² <https://www.journeytoegypt.com/en/discover-egypt/thebes-egypt> (pristupila 28.02.2022.)

⁹³ <https://whc.unesco.org/en/list/89> (pristupila 28.02.2022.)

horizontom. U vrijeme gradnje bila je među najimpresivnijim i najambicioznijim projektima vojne utvrde svoga doba, a sada je sačuvano historijsko mjesto koje uključuje džamije i muzeje. Nakon početne gradnje iz doba Ayyubida koju je Salah ad-Din započeo 1176. godine, citadela je doživjela veliki razvoj za vrijeme Mamlučkog sultanata koji je uslijedio, kulminirajući građevinskim projektima sultana al-Nasira Muhammeda u 14. stoljeću. U prvoj polovini 19. stoljeća Muhammad Ali-paša srušio je mnoge starije zgrade i sagradio nove palače i spomenike u citadeli, dajući joj veći dio današnjeg oblika. U 20. stoljeću britanska, te potom egipatska vojska, koristile su citadelu kao vojni garnizon⁹⁴, sve dok 1983. godine nije otvorena za javnost.⁹⁵

4. Memfis i nekropole - Polje piramida od Gize do Dahshura

Slika 4

Memfis je bio važan grad za vrijeme cijele drevne historije Sredozemlja, i jako je bogat ostacima egipatskih građevina. Neke od znamenitosti su ostaci hrama božanstva Ptah i Apisa i nekoliko skulptura koje se iskopane na nalazištu, uključujući dva kipa od 4 metra,

te veliki lik Ramzesa II visok 10 metara. Nekropola Saqqara se nalazi u blizini Memfisa, najpoznatija po najstarijoj egipatskoj piramidi, stepenastoj piramidi faraona Džosera. Zbog svih ovih znamenitosti, Memfis⁹⁶ je 1979. godine upisan u UNESCO-v popis mjesta svjetske baštine u Africi, zajedno sa pripadajućom nekropolom u Saqqari i piramidama u Gizi. Piramide u Gizi spadaju među najpoznatije i najstarije gradevine čovječanstva. Nalaze se na zapadnom rubu doline Nila, oko osam kilometara jugozapadno od grada Gize. Udaljenje su oko 15 kilometara od centra grada Kaira i nalazi se direktno na ulici piramida Sharia al-Ahram. Jedine su preostale od Sedam svjetskih čuda antike.⁹⁷

⁹⁴ Vojna jedinica smještena u gradu, tvrđavi ili nekom rejonom.

⁹⁵ <https://travel-advisor.eu/kairo/> (pristupila 28.02.2022.)

⁹⁶ <https://www.britannica.com/place/Memphis-ancient-city-Egypt> (pristupila 28.02.2022.)

⁹⁷ <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/egipatske-atrakcije-pod-unesco-zastitom---392199.html> (pristupljeno 28.02.2022.)

5. Nubijski spomenici od Abu Simbela do Filea

Slika 5

južnom Egiptu na lijevoj obali Nila. Veliki hram Ramzesa II veličine 25x30 metara ima monumentalni ulaz koji naglašavaju i uokviruju četiri kolosalne faraonove skulpture visoke 18 metara u vertikalnoj ikonografskoj perspektivi. Između njihovih nogu, do koljena, smješteni su manji kipovi koji predstavljaju Ramzesovu suprugu. Pored Velike Sfinge iz Starog carstva, Ramzesove skulpture su najveće u Egiptu. Hram je isklesan unutar brda 60 metara a na njegovom unutrašnjem kraju sjede kipovi 4 boga. Grobni hram faraonke Nefertiti posvećen je božici Hator i ima veličinu od 8x12 metara. Pročelje isklesano na stijeni je ukrašeno sa dvije skupine figura koje okružuju veliki ulaz; s obje strane dva kralja (faraona) koji nose krune oba kraljevstva (gornjeg i donjeg Nila), a između njih su skulptura kraljice. Sve figure su visoke malo više od 10 metara i to je prvi put u Starom Egiptu da su figure kraljica jednake veličine kao i kralja.

6. Manastir Svete Katarine

Slika 6

osnovan u 6. stoljeću je ujedno i najstariji kršćanski manastir koji se do danas koristi u iste svrhe kao i na dan osnivanja. Zidovi i sama gradnja manastira su od velikog značaja za

Područje je najpoznatije po dva špiljska hrama Ramzesa II iz 13 stoljeća p.n.e., koji su 1979. godine upisani na UNESCO-v popis mjesta svjetske baštine u Africi, zajedno sa svetištim do otoka File u blizini Asuana. Abu Simbel je arheološki lokalitet u

Nalazi se na ulazu u klanac planine Sinaj pored grada Sveta Katarina u području Južnog Sinaja. Manastir se nalazi na visini od 1586 metara, u podnožju brda Horebna kojem je prema Starom zavjetu Mojsije primio Deset Božjih zapovijedi. Ovo cijelo područje je sveto za tri svjetske religije: kršćanstvo, islam i judaizam. Manastir koji je

izučavanje bizantijske arhitekture.⁹⁸ Upisan je na UNESCO-v popis mjesta svjetske baštine u Africi 2002. godine, između ostalog, kao što je gore navedeno, i zbog svojih bizantijskih zidina i samostanskih građevina u kojima se nalazi izvanredna kolekcija ranih kršćanskih iluminiranih rukopisa i ikona, sve uokvireno grubim planinskim krajolikom u kojem se nalaze brojni arheološki i vjerski lokaliteti i spomenici.⁹⁹

7. Dolina kitova

Slika 7

Malo je lokacija koje nam mogu bogato ispričati priču o evolucijskoj tranziciji jedne vrste kao što je to lokalitet udaljen 150 kilometara jugozapadno od Kaira – Wadi al Hitan ili Dolina kitova koja je pružila dokaze za objašnjenje jedne od najvećih misterija u evoluciji kitova od kopnenih u okeanske životinje. Na

ovoj lokaciji je otkriveno na stotine fosila koji pripadaju davno izumrloj podvrsti kitova poznatih kao *archaeoceti* (*drevni kitovi*). Ono što je izdvajalo ta drevna bića od današnjih kitova je jedna čudna, ali jako važna anatomska razlika – stražnje noge. Ovo otkriće je temelj za ideju da su kitovi, vodeni sisari kakve poznajemo danas, nekada živjeli kao kopnene životinje. Fosili su otkriveni 1902. godine i postavljali su pitanja više nego što su nudili odgovora. Dok su stotine dobro očuvanih archaeocet kostura pružali rijetku i vrijednu sliku kitova u završnoj fazi gubljenja njihovih stražnjih udova i tranziciju u morska stvorenja, evolucijski biolozi su i dalje ostajali zbumjeni oko identiteta najranijeg pretka kitova. Osim njihovih fosila od kojih je najveći dug čak 21 metar, na ovoj lokaciji su otkriveni i fosili ostalih ranih životinja, kao što su morski psi, krokodili i kornjače. Iako fosili u Wadi al-Hitanu sigurno nisu najstariji na svijetu, njihov sam broj i izuzetna zaštita predstavljaju neprocjenjivu vrijednost za paleontologe i evolucijske naučnike. Iz tog razloga, egipatska „Dolina kitova“ je 2005. godine postala dio UNESCO-ve Svjetske baštine.¹⁰⁰

⁹⁸ <https://whc.unesco.org/en/list/954> (28.02.2022.)

⁹⁹ https://sh.wikipedia.org/wiki/Manastir_Svete_Katarine (pristupila 28.02.2022.)

¹⁰⁰ <http://pixelizam.com/dolina-kitova-jedno-od-najvaznijih-pronalazista-fosila-na-svijetu/> (pristupila 28.02.2022.)

Kultura Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina je zemlja dugog i veoma sadržajnog historijskog pamćenja. U Bosni postoje cijeli gradovi koji su živa spomenička baština minulih vremena, npr. Jajce, Kraljeva Sutjeska, Bobovac, Vranduk, Počitelj, Mostar, Sarajevo, Prusac, Maglaj, Stolac, Gradačac i drugi. Iako relativno mala zemlja, Bosna i Hercegovina ima izuzetno bogatu kulturu koja je imala veliki utjecaj kako na područje Balkanskog poluostrva, tako i na ostatak svijeta. Važno je spomenuti da je prisustvo tri religije imalo ogroman uticaj na kulturni razvoj zemlje. Sarajevo se može pohvaliti prisustvom džamije, katoličke i pravoslavne crkve, kao i sinagoge u prostoru od 100 metara što se još jedino u Jerusalemu može naći.

U Zemaljskom muzeju se, kao njegov možda najvrijedniji eksponat čuva sarajevska Hagada, jedna od najljepših knjiga svoje vrste u svijetu. To je hebrejski rukopisni iluminirani kodeks na istanjenoj koži, nastao krajem XIV ili početkom XV stoljeća u Španiji. U Sarajevo su je donijeli Sefardi nakon što su bili prognani iz Španije. Veoma su vrijedni primjeri bosanskohercegovačke književne baštine Hvalov Zbornik, Hrvojev Misal i drugi drevni spisi crkvenog karaktera. Iznimno vrijedan kaligrafski prijepis Kur'ana se nalazi u posjedu Gazi-Husrev begove biblioteke koji je ukrašen bogatim ornamentalnim elementima. Ovaj jedinstveni književni spomenik biblioteci je poklonio vezir Turskog carstva i dobrotvor, porijeklom iz ovih krajeva, Mehmed-paša Sokolović.¹⁰¹

Bosna i Hercegovina također ima veliki broj impresivnih primjera vjerske arhitekture poput: Begove džamije, samostana u Kraljevoj Sutjesci, džamije Ferhadije u Banja Luci, Tekije u Blagaju, Aladža džamije u Foči, manastira Žitomislići pokraj Mostara, franjevačkog samostana Gorica kod Livna i mnogi drugi.

Umjetnost

Bosanskohercegovačka kinematografija

U svom službenom obliku bosanskohercegovačka kinematografija datira od perioda nakon Drugog svjetskog rata kada su tadašnje komunističke vlasti osnovale državnu filmsku industriju u NR Bosni i Hercegovini, koja je tada bila jedna od republika komunističke Jugoslavije. U to vrijeme posebno se istakao studio Bosna film, ali je bosanskohercegovački film zbog velikog broja koprodukcija bilo teško razlučiti od šire cjeline jugoslavenske kinematografije, pogotovo

¹⁰¹http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/kulturno_naslijedje/?id=245 (19.01.2022.)

u samom početku u prvim decenijama. I pored svega toga, neki od bosanskohercegovačkih filmova i sineasta su stekli veliki ugled, pri čemu se posebno ističe Hajrudin Kravac kao autor niza izuzetno popularnih partizanskih filmova te Emir Kusturica koji je osvojio niz prestižnih nagrada.

Bosanskohercegovačka kinematografija kao zasebna cjelina datira od raspada Jugoslavije odnosno od nastanka BiH kao samostalne države 1992. godine, ali je njene prve godine u značajnoj mjeri odredi rat. Tek nakon završetka rata počinje sa ozbiljnijim razvojem, prije svega kroz umjetnički ili politički angažiranu produkciju koja dobija brojne pohvale na međunarodnim festivalima i takmičenjima. Pri tome najuspješnija ostvarenja su bila *Ničija zemlja*, *Remake*, *Grbavica*, *Ostavljeni*¹⁰², *Quo vadis, Aida?*.

Najpoznatiji filmski festival u Bosni i Hercegovini je Sarajevo Film Festival. Osnovan u Sarajevu, 25.10.1995. godine za vrijeme opsade Sarajeva i svake godine dovodi veliki broj turista kako iz regiona tako i iz cijelog svijeta, lokalne i svjetski poznate ličnosti poput Roberta De Niro, Angelina Jolie, Brad Pitt, Orlando Bloom, Morgan Freeman, Bono Vox, Daniel Craig, Steve Buscemi i mnogi drugi.

Bosanskohercegovačka književnost

Bosanskohercegovačku književnost čine mnogi poznati književnici i pisci. Najznačajniji predstavnik bosanskohercegovačke književnosti je književnik Ivo Andrić i dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 1961. godine za „kompletan književni rad o historiji jednog rada“; vrhunac tog rada je bio roman „Na Drini Ćuprija“.

Drugi poznati pisci iz Bosne i Hercegovine su Meša Selimović čija su najpoznatija djela „Derviš i smrt“ i „Tvrđava“, Nedžad Ibrišimović, Ivan Franjo Jukić, Ibrahim Kajan, Mehmed Đedović i drugi. Alekса Šantić je najpoznatiji pjesnik bosanskog porijekla i dovoljno je spomenuti njegovu pjesmu Emina koja je jedna od najpoznatijih sevdalinki, a o sevdalinkama ćemo nešto detaljnije u nastavku rada. Pored Šantića imamo i Musa Ćazim Ćatića, Mehmedaliju Maka Dizdara pisca „Kamenog spavača“ i „Modre rijeke“, Marko Vešović, Abdulah Sidran autor „Bosne“, „planete Sarajevo“, „Sarajevske priče“, Izet Kiko Sarajlić i drugi. Za vrijeme osmanske vladavine, mnogi pisci iz BiH su bili poznati u islamskom svijetu a u to vrijeme u Bosni se razvija i Alhamijado književnost.¹⁰³

¹⁰² https://sh.wikipedia.org/wiki/Bosanskohercegova%C4%8Dka_kinematografija (pristupljeno 31.01.2022.)

¹⁰³ <http://bih-x.info/bh-info/kultura/> (19.01.2022.)

Bosanskohercegovačka muzika i kompozitorstvo

Muzika u Bosni i Hercegovini je termin koji označava geografsku, historijsku, političku i nacionalnu odrednicu muzike na tlu BiH. U stvaranju te muzike učestvuju sve nacije i svi ljudi koji se imenuju stanovnicima BiH, bilo da su porijeklom iz BiH ili su u nju došli kao umjetnici i stvaraoci iz drugih sredina. Prvi su autohtoni Bosanci i Hercegovci, drugi kao nositelji kulture drugih sredina stođuju svoj integritet s integritetom stanovnika u BiH. U stvaranju bh. muzike oni su ravnopravni.

Bosanskohercegovačka muzika je termin koji zahvata muziku u BiH, ali je nadređuje odrednicama muzičkog stila. Ona označava pripadnost muzike opštem korpusu umjetnosti i kulture kao faktu povezanosti bošnjačkog, srpskog, hrvatskog i drugih muzičkih entiteta u jednu cjelinu koju možemo definirati izvedenim terminom *bosanskohercegovački muzički duh*. Termin je izведен iz većeg postojećeg termina bosanski duh. O bosanskom duhu se govori kao o nečemu razumljivom i podrazumijevajućim ali i prihvatljivom ili neprihvatljivom. Bosanski duh se opisuje ko multinacionalno, multireligijsko i sl., kao tolerancija konstituirajućih nacija, kao opšte i posebno identifikovanje (nacionalno i građansko), kao oživljavanje nacionalnih i vjerskih identiteta uz oživljavanje historijskog i političkog duha Bosne i Bosanaca. Bosanski duh u prošlosti i sadašnjosti je emanacija narodnog, a ne nacionalnog, emanacija ljudi (pojedinaca i grupa) koji nastanjuju prostor BiH, a ne jedne nacije. Bosanski duh transcendira nacionalnost, individualno i regionalno, u narodnost, kolektivno i opšte. Negacija bosanskog muzičkog duha je negacija bosanske muzike. Prije svega, muzika je afirmativna, prije svega po sebi, a onda u saglasnosti s bosanskim duhom. Kao takva, muzika je imuna na politiku, sociologiju, psihologiju, odnosno svrstavanje uz ili protiv bosanskog duha, čak ako u njoj fragmentarno prepoznajemo bošnjačko, srpsko ili hrvatsko. Muzičko djelo je subjektivno po tekstu kao žarište duhovnih i materijalnih odrednica jednog čovjeka, i objektivno po kontekstu kao znakovito prenošenje kodova društva u kod strukture muzike. To znači da je manje važno da muziku posmatramo iz ugla društvenosti i političnosti bosanskog duha, nego da muziku posmatramo kao subjektivnost bosanskog duha u estetičkom smislu i u smislu njegove svjetskosti. Muzičko djelo stvara jedan čovjek, ali je svojina svih ljudi. Ovdje mislimo na onu muziku koja je definirana kao umjetnička muzika. Historija muzike u BiH počinje još i prije spominjanja njenog imena (K. Porfirogenet, 10. st.), od prastarih, arheološki otkrivenih vremena u kojima se svakako pjevalo i sviralo. Hoćemo li ta vremena smjestiti u helensko-ilirska ili rimsко-ranokršćanska, slavenska ili srednjovjekovna bosanska, turska ili austrougarska, stvar je historijskih fakata i muzičkih spomenika.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Čavlović, I. *Historija muzike u Bosni i Hercegovini*, str.351-353,

Kompozitorstvo je najmlađa muzička djelatnost u razvoju muzike u BiH. Tek visoko razvijena infrastruktura, od školstva do ansambla i koncertnih dvorana, može poticati stvaranje novih muzičkih djela koja su fundament svake muzičke umjetnosti. Jedan od prvih kompozitora u BiH je Alekса Šantić koji je vokacijom pjesnik, ali je ostavio nekoliko originalnih kompozicija rukovetnog tipa koje se mogu uzeti kao prve poznate kompozitorske tvorevine u BiH. Za Šantićem slijede brojni kompozitori stranog ili domaćeg porijekla koji su djelovali u vrijeme Austro-Ugarske i kasnije, a koji su bosanskohercegovačko kompozitorstvo postepeno smještali u rang evropskog kompozitorstva. Bosanskohercegovački kompozitori su stvarali na osnovu dva idioma-folklornog i evropskog. No rijetki su kompozitori koji su ova dva područja strogo odvajali, tj. bili okrenuti samo folklornom ili zapadnoevropskom kompozitorskom interesovanju. Bh. kompozitori su prilazili kompozitorstvu sintetički – stvarali su svoja djela s upotrebom bh.folklora i smještali folklornu inspiraciju u okvire kompozicione tehnike zapadnoevropske muzike.¹⁰⁵

Muzičko izvođaštvo i institucije

Prvi javni koncert u BiH izveden je u Banja Luci 31.05.1881., a prvi koncert u Sarajevu izveden je 11.12.1881. u novosagrađenom Oficirskom domu (danас Dom Oružanih snaga BiH). Oba koncerta su izvele austrougarske vojničke kapele, a nakon toga koncertni život se snažno razvija, u početku kao društvena potreba za visoke austrougarske činovnike, a vrlo brzo i za kulturne potrebe domaćeg stanovništva.¹⁰⁶ Izvođaštvo se razvijalo postepeno u okviru pjevačkih društava i institucija pozorišta, Sarajevske filharmonije i orkestra, zatim muzičkih festivala itd. Izvođaštvo je vezano za muzičku infrastrukturu. Veliku ulogu u razvoju muzičkog pozorišnog života imao je od 1899. Društveni dom, odnosno od 1921. Narodno pozorište u Sarajevu. Vrlo brzo i neka druga pozorišta, kao Banjalučko pozorište (1930), postaju žarišta kulturnog i muzičkog života u kojima se izvode muzičke predstave i koncerti.

Jednako važan izvođački život razvijali su i instrumentalni sastavi profesionalnog i amaterskog karaktera. Najznačajnija instrumentalna izvođačka institucija u BiH jeste Sarajevska filharmonija osnovana 1923. ali je važno spomenuti da ona nije bila jedina institucija instrumentalnog zvuka.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Čavlović, I. *Historija muzike u Bosni i Hercegovini*, str.354

¹⁰⁶ Ibid, str.356,

¹⁰⁷ Ibid, str.358,

Sevdalinka

Sevdalinka predstavlja jedinstven narodni muzički izraz u Bosni i Hercegovini, koji se može pohvaliti dugom i bogatom tradicijom. Ona je jedan od najreprezentativnijih žanrova bosanskohercegovačke i bošnjačke umjetne književnosti uopće. Kao muzičko-poetski oblik javlja se na području Bosne i Hercegovine nakon dolaska Osmanlija i pod utjecajem kulturnih tekovina islama (početak XVI stoljeća). Gradovi uređeni po principima orijentalne urbanizacije su bili jedini mogući socijalni milje za razvoj ovog oblika. U slučaju sociološko-historijskog određivanja, možemo kazati da sevdalinka spada u urbanu, patrijarhalnu sredinu Bosne i Hercegovine.

„Sevdalinka, jedan od najreprezentativnijih žanrova naše usmene književnosti i naše narodne općenito mogla je nastati kada su istočnački oblici življenja bili potpunije shvaćeno u onom dijelu stanovništva Bosne koje je primilo islam, kada su se oblikovale specifične gradske sredine sa svim potrebnim institucijama, kada su se potpuno izgradile gradske četvrti – mahale, u kojima su kuće, prema mogućnostima domaćina imale posebne prostore: ograđenu avliju sa **kapidžikom**, bašcu sa čardakom, ašik-pendžer i drugo, dakle kada se život počeo odvijati u onom ambijentu koji je činio dobro poznata zbivanja u sevdalinci. To se moglo zbiti pedesetak godina nakon pada Bosne pod osmansku vlast, tj. Početkom XVI stoljeća, a kako se u načinu života nije ništa mijenjalo sve do okupacije Bosne i Hercegovine 1878., može se smatrati da zlatno doba života sevdalinke traje od ovog datuma. Sevdalinka se tada još uvijek ne gasi, ali se narušava cjelovitost životne podloge iz koje se ova pjesma rađala, jer prodorom zapadnjačke kulture življenja počinju iščezavati neki od oblika života iz kojih je ona nicala, pa se gube okolnosti u kojima se mogla nesmetano dalje razvijati...“¹⁰⁸

U dugom višestoljetnom životu u različitim slojevima gradskog stanovništva, stvarana je i pjevana sevdalinka na djevojačkim i momačkim sastancima, u kolu, na sijelima, svadbama i drugim porodičnim skupovima, avlijama, u bašći, u kuli, na čardaku, u kućnim odajama i sl. „...Stroga izdvojenost žene, koju je zahtijevao islamski moral, odrazila se u muslimanskoj gradskoj sredini i na kulturu stanovanja, koja se dijelom prenijela na cjelokupno gradsko stanovništvo: imućnije kuće imale su odvojene muške i ženske avlike, ograđene visokim zidovima ili tarabama s ciljem da se ženska lica zaštite od pogleda izvana, ali također i da se sakriju, u posve uskom sloju stanovništva, u djevojačkoj dobi, i od vlastitih rođaka, odraslijih muškaraca. Umjerena izdvojenost djevojaka, provedena u većem dijelu gradskog stanovništva, vodila je posebnom obliku ljubavnog susretanja, ašikovanja, postupnog ljubavnog

¹⁰⁸ Maglajlić, Munib, *Od zbilje do pjesme*, 1983; „Muslimanska usmena balada“ 1985

upoznavanja, sa pouzdano utvrđenim pravilima ljubavnog očitovanja prema kojima su se prilično određeno znali mjesto, vrijeme i okolnosti pod kojima su se slobodno smjeli sastajati mladići i djevojke: najčešće petkom, poslije podne, ali i drugim danima i u drugo doba dana, na kapiji ili ašik pendžer, gustim drvenim rešetkama, mušepcima, prekrivenom prozoru isturenom na sokak, a djevojke su se nalazile na ašik-pendžeru ili su virile kroz odškrinuta avlijska vrata. Jedan od oblika sporazumijevanja ovom načinu ljubavnog upoznavanja bila je pjesma, sevdalinka, kojom se sa unutrašnje strane mušebaka, odnosno baštenskog ili avlijskog zida i taraba (ženski glas) odgovaralo na izazov pjesmom sa druge strane (muški glas).“¹⁰⁹

Osnovna obilježja sevdalinke - Sevdalinku je teško svrstati u formalne okvire. Ona nije tip pjesme kao što je to npr. Pjesma uz svatovsko kolo, obredne, sobetske pjesme, uspavanke, itd. Sevdalinka može da bude svaka pjesma ljubavnog sadržaja: sve zavisi od toga kako se ona izvodi, ali i pored toga sevdalinka ima svoje muzičke karakteristike po kojima je ona nedvojbeno baš sevdalinka i ništa drugo. Prije svega prekomjerna sekunda je onaj čudesni interval koji pjesmi daje specifičnu težinu sevdaha, slikovitost dalekih horizonata i nepoznatih predjela, nemir neostvarenih snova, bol čežnje, i mnogo toga što nije lahko iskazati. Posebnu odliku sevdalinke čine lokalna obilježja: u brojnim primjerima ova je pjesma zapamtila sasvim određene pojedince, djevojke i mladiće koji su ljepotom, držanjem ili učešćem u zgodama oko ašikovanja privlačili pažnju usmenih lokalnih pjesnika.

Sevdalinka, (ljubavna pjesma, pjesma o ljubavi) u kulturi bosanskih Muslimana ima posebnu ulogu. To je narodna pjesma u kojoj je u jezgrovitom muzičko-književno-jezičkom obliku iskazano jedno autentično narodno biće, prepoznatljive ambijentalnosti, naglašene senzualnosti i životne i općeljudske tragičnosti. Sevdalinka je održavala posebnost i izvornost čaršijskog bosanskog ambijenta, njegovih dućana i bazerdžana, mahala i bašča, izvora i rijeka, momaka i djevojaka, njihove ljepote, mladosti i sevdaha. Kroz nju je na jedan neponovljiv, umjetnički uvjerljiv način opjevana ljepota življenja i mladosti, kao i ljubavna i životna bol, ali je tu, kao rijetko gdje, postignuta i ljepota i autentičnosti riječi i izraza. Tu prepoznajemo umjetnički transformiran govor bosanskih šehera i kasaba u vrijeme turske vladavine, puls i ritam tog govora. Kroz taj govor narodni nepoznati pjevači udahnuli su mirise i ispili sokove iskonse ljepote osjećanja, postižući zadivljujući sklad između izvornosti osjećanja i jezičkog izraza kojima se ona iskazuju. Istraživanja sevdalinke sa književno-historijskog aspekta pokazuju da ta pjesma nastaje, živi i mijenja se i bogati u bosanskim mahalama i čaršijama, da je ona izraz tog načina življenja, poimanja života i ljubavi. Njena žarišta su centri orijentalne, materijalne

¹⁰⁹ Maglajlić, Munib, *101 sevdalinka*, Mostar, 1978.

i duhovne kulture u Bosni, prije svega Sarajevo, a onda i druge veće, pa i manje kasabe širom bosanskoga pašaluka.¹¹⁰

Sevdalinka nije prosto pjesma o ljubavi, ona je pjesma o SEVDAHU. U tome je sadržana njena specifičnost i suština. Ona je pjesma slavensko-orientalnog emocionalnog oplođenja i spoja: orientalnog – po intenzitetu strasti, po sili i po potencijalu senzualnosti u njoj, slavenskog po snatrivoj, neutješnoj, bolnoj osjećajnosti, po širini njene duševnosti. Sevdalinka je, u stvari, lirska monolog žene, koja na emocionalno-subjektivnom planu prati podtekstualno zbivanje u njegovom apstrahiranom toku i nakon njega, monolog njenog vlastitog osjećanja kao rezonanca i kao komentar ljubavi i života.¹¹¹

Sevdalinka je ime dobila po turskoj riječi sevdah što znači ljubav. Turci su riječ *sevda* preuzeli od Arapa, a na našim prostorima je SEVDA dobila H i nastao je sevdah.

Riječ sevdah u turskom jeziku označava ljubavnu čežnju i ljubavni zanos, a ishodište joj se nalazi u arapskom izrazu sawda, koji obuhvata i imenuje pojam crna žuč. Stari arapski odnosno grčki liječnici smatrali su, naime, da crna žuč, kao jedna od četiri osnovne supstance koje se nalaze u ljudskom organizmu, utiče na emocionalni život i da izaziva melanholično i razdražljivo raspoloženje. Otuda iz grčkog jezika izraz melanolija sa prenesenim smisлом direktnе projekcije osnovnog značenja melan holos – crna žuč. Pošto je sama ljubav uzročnik istog takvog raspoloženja, u turskom jeziku su ovi pojmovi dovedeni u blisku vezu semantičkog identiteta, čime je ostvaren pojmovni rezultat dvostrukе projekcije osnovnog značenja.¹¹²

Koliko ima samo duševne mehkote i ljepote u toj sevdalinci! Ne gledajte samo njenu spoljašnjost. Ima tu i prikrivene nježnosti i obzira, ima tu još rumenog stida u obrazima.ima tu još poštivanja i prefinjene skromnosti, ima tu još i ponosa, koji kao vatrica plane. Ima tu još i širokog srca za dobro i oduševljenja za ljepotu prirode.

UNESCO i BiH

UNESCO smatra da su kultura i raznolikost i interkulturni dijalog najefikasnija sredstva za postizanje blagostanja i mira u okviru izazova sa kojima nas suočava globalizacija. Organizacija je posvećena zaštiti i promociji svjetske materijalne i nematerijalne kulturne baštine kako bi to blago bilo očuvano za buduće generacije u kontekstu održivog razvoja.

¹¹⁰ Jahić, Dževad, *Jezički izvori sevdalinka*, u; *Jezik bosanskih Muslimana*, Sarajevo, 1991.

¹¹¹ Rizvić, Muhsin *Panorama bošnjačke književnosti*, 1994.

¹¹² Rizvić, Muhsin, *Iznad i ispod teksta*, Sarajevo, 1969, navedeno prema: Alija Isaković, *Biserje: Antologija muslimanske književnosti*, 2. izd., Opatija, 1990.

Programska oblast kulture, preko UNESCO Sektora za kulturu realizuje aktivnosti u okviru sljedećih tema:

- Kulturna raznolikost
- Kultura i razvoj
- Svjetska kulturna i prirodna baština
- Nematerijalna kulturna baština
- Pokretna kulturna baština i muzeji
- Kreativnost
- Dijalog

Misija i aktivnosti UNESCO-a u oblasti kulture se promoviše putem mreže UNESCO Ambasadora dobre volje.¹¹³

UNESCO spomenici svjetske baštine u BiH

Od 1972. godine kada je usvojena Konvencija za zaštitu svjetske i kulturne i prirodne baštine, do danas je na UNESCO Listu svjetske baštine je upisano ukupno 936 dobara (725 kulturnih, 183 prirodnih i 28 mješovitih). U skladu sa ovom konvencijom, upisana dobra predstavljaju dio svjetske baštine sa izuzetnom univerzalnom vrijednošću. Upisana dobra iz Bosne i Hercegovine na UNESCO-voj Listi svjetske baštine su most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu i područje Starog mosta starog grada Mostara.

Pored toga, na tentativnoj listi dobara koje zemlja može nominovati u narednom periodu, se nalazi još deset dobara iz BiH. Tentativna ili privremena lista (lista potencijalnih dobara) predstavlja inventar dobara koja se nalaze na teritoriji države, a ona ih smatra pogodnim za upis na Listu svjetske baštine UNESCO-a. Države članice u svoje Tentativne liste uključuju ona dobra koja smatraju kulturnom i/ili prirodnom baštinom od izuzetne univerzalne vrijednosti i koja namjeravaju da nominuju tokom narednih godina. Nominacije za Listu svjetske baštine se ne razmatraju ukoliko se nominovano dobro već nalazi na Tentativnoj listi države.

Dobra iz BiH koja se trenutno nalaze na Tentativnoj listi:

1. Prirodno graditeljska cjelina Jajca (10.03.2006.)

¹¹³ <http://unescobih.mcp.gov.ba/mandat/Default.aspx?id=14262> (pristupljeno 28.02.2022.)

2. Sarajevo – jedinstveni simbol univerzalne multikulturalnosti – trajno otvoreni grad (1.9.1997.)
3. Stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici (18.4.2011.)
4. Historijsko urbano područje Počitelj (2.1.2007.)
5. Prirodno i urbano područje Blagaj (11.12.2007.)
6. Prirodno i historijsko područje Blidinje (11.12.2007.)
7. Prirodno i historijsko područje Stolac (11.12.2007.)
8. Pećina Vjetrenica (22.11.2004.)
9. Prašuma Perućica (2017.)
10. Jevrejsko groblje u Sarajevu (2018.)¹¹⁴

Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu

Slika 8

Most preko Drine u Višgradu je remek djelo mostogradnje. Izgrađen je u periodu od 1571. do 1577. godine po nalogu Mehmed-paše Sokolovića. Izgradnja mosta povjerena je Kodži Mimaru Sinanu, jednom od najvećih arhitekata svog vremena.

Jedinstvenost Višegradskega mosta je u njegovom obliku.

Oštro savijena konstrukcija koja se sastoji od dijela sa jedanaest lukova koji premošćuju Drinu i rampi s četiri luka s kojima se most pod pravim uglom spaja sa lijevom obalom. Iznad lukova, duž cijele dužine mosta, proteže se kameni profilirani vijenac iznad kojeg je ograda mosta. Iznad šestog stupa nalazi se s obje strane proširenje. S desne strane nalaze se dvije ploče s natpisom.

Most Mehmed-paše Sokolovića upisan je na UNESCO-v popis svjetske baštine na zasjedanju Odbora za svjetsku baštinu održanom od 23. juna do 2. jula 2007. godine na Novom Zelandu. Most je upisan na Popis svjetske kulturne baštine pod kriterijem: pozicioniran je na važnom geostrateškom položaju, kroz historiju svjedoči o razmjeni kulturnih utjecaja između Balkana, Osmanskog carstva, Mediterana, između islama i kršćanstva. Ustrajao je pod raznim političkim

¹¹⁴ <http://unescobih.mcp.gov.ba/spomenici/Default.aspx?id=14253> (pristupljeno 28.02.2022.)

i kulturnim utjecajima. Most preko Drine u Višegradu jedan je od najveličanstvenijih dijelova arhitekture osmanskog razdoblja.¹¹⁵

Stari most u Mostaru

Slika 9

Historijski dio Mostara rezultat je interakcije prirodnih fenomena i ljudskog stvaralaštva kroz dugi historijski period. Suštinu višestoljetnog kulturnog kontinuiteta predstavlja univerzalna sinteza životnih fenomena: most i

njegove tvrđave – sa bogatim arheološkim slojevima iz pred osmanskom periodom, sakralni objekti, stambene zone (mahale), oranice, kuće, bazar, njegov javni život na ulicama i voda. Arhitektura je predstavljala simbol tolerancije, zajednički život muslimana, kršćana i jevreja. Stvorena je specifična regionalna arhitektura koja je za sobom ostavila niz jedinstvenih arhitektonskih ostvarenja, uglavnom skromnih fizičkih dimenzija, ali od velikog značaja za kulturnu historiju njenog naroda. Stari most u Mostaru, sa jednim lučnim svodom oslonjenim na priobalne stijene, iznjedrio je kontraforntu konstrukciju razapetu između obala rijeke Neretve. Svod je izuzetne elegancije, elipsopidne forme, neuobičajen i netipičan za objekte osmanske mostogradnje..¹¹⁶

Sinteza autohtonog materijala, podneblja i snage njegovog mjesa nadahnuli su graditelja mosta mimara Hajrudina da modelira prirodu i ispolji svoju genijalnost u umjeću odabira lokacije za njegovu gradnju i da konstruktivno rješenje.

Gradnja mosta je završena 1566. godine, a obrambene kule – Tara (Herceguša) i Halebija (Ćelovina) zaokružuju njegovu kompoziciju. Cjelovitošću u dizajnu, konstrukcije i funkcije predstavlja jedinstven spomenik svjetske baštine. Most je artiljerijskim pogocima srušen 1993. godine. Pod patronažom UNESCO-a formiran je tim stručnjaka za rekonstrukciju Starog mosta. Obnovljen je 2004. godine i 17.07.2005. godine upisan je na Popis svjetske baštine

¹¹⁵ <http://dijaspora.mhrr.gov.ba/unesco-spomenici-svjetske-bastine-u-bih-2/> (07.03.2022.)

¹¹⁶ <https://whc.unesco.org/en/list/946/> (07.03.2022.)

UNESCO-a.¹¹⁷ Rekonstruirani Stari most i Stari grad Mostar simboli su pomirenja, međunarodne saradnje i suživota različitih kulturnih, etničkih i vjerskih zajednica.¹¹⁸

Etnički odnosi

Cijeli prostor Balkana kroz historiju su neki zvali evropsko bure baruta zbog nestabilnih odnosa kako među domaćim narodima tako i zbog utjecaja vanjskih sila na države odnosno politike država koje se nalaze na prostoru Balkana. Međutim, Bosna i Hercegovina ima dugu historiju poprilično mirne koegzistencije tri većinske etničke skupine koje žive na području BiH. Prije 1990. godina, miješani brakovi su bili česta pojava s obzirom na etničku izmiješanost stanovništva. Kada je Milošević došao na vlast u Jugoslaviji 1989. godine, njegova ekstremistička politika je dovela do skrivenog nepovjerenja između etničkih grupa. Kada je Bosna proglašila nezavisnost 1992. godine, njegova vlada je otpočela kampanju etničkog čišćenja koje je ostavilo milione umrlih, ranjenih, nestalih i protjeranih. Dok su većinom Srbi pod vodstvom Miloševića vršili nasilje i etničko čišćenje nad Bošnjacima, Hrvati su također imali udjela u vršenju zločina nad Bošnjacima. U današnje vrijeme, u Bosni i Hercegovini narodi žive poprilično mirno, međutim politički lideri vrlo često rade na stvaranju netrpeljivosti između etničkih skupina.

Svakodnevni život

Bosanci i Hercegovci su poznati kao jako veseli, gostoprimaljivi i susretljivi ljudi. Ukoliko stranci dođu u posjetu u BiH, mogu očekivati da budu srdačno dočekani, uz najljepšu i najtopliju dobrodošlicu. Narod u BiH će vrlo brzo ponuditi pomoć i izaći u susret kako prijateljima tako i strancima. Ova kulturna nesebičnosti je primjetna u svakodnevnom životu. Npr. Bosanci vrlo često imaju potrebu da pruže pomoć prije nego što to bude zatraženo od njih. Život u Bosni i Hercegovini je poprilično opušten i sporijeg tempa. Ljudi teže tome da ne zatrپavaju previše svoj dan obavezama. Oni radije puštaju stvari da idu svojim tokom i neke obaveze rješavaju u hodu. Zaista, Bosanci su poznati po spontanosti u uživanju kada su raspoloženi da rade nešto. Ovo se zove „ćejf“, što ustvari znači da ih ponese momenat.¹¹⁹

¹¹⁷ <http://dijaspora.mhrr.gov.ba/unesco-spomenici-svjetske-bastine-u-bih-2/> (07.03.2022.)

¹¹⁸ <https://whc.unesco.org/en/list/946/> (07.03.2022.)

¹¹⁹ <https://culturalatlas.sbs.com.au/bosnian-culture/bosnian-culture-core-concepts> (07.03.2022)

Geografske razlike

Regionalni identitet nastavlja biti važna komponenta u Bosni i Hercegovini. Rodni gradovi mogu dosta reći o ljudima koji dolaze iz njih, kao npr. njihovu etničku pripadnost, religiju, politička uvjerenja i sl. Manji gradovi i sela mogu imati izrazit narodni identitet koji se razlikuje od drugih komšijskih sela i naselja. Kulturna razlika je primjetna između ljudi koji žive u urbanim i onih koji žive u ruralnim dijelovima. Postoje određeni stereotipi prema ljudima koji žive u ruralnim područjima, i stoga omladina rođena u ruralnim dijelovima teži odlasku u urbanije dijelove.

Ljudi koji žive u urbanim dijelovima više obraćaju pažnju na lični izgled i materijalno bogatstvo.

Bosanci i Hercegovci koji žive van BiH ili u drugom gradu van svog rodnog mesta održavaju jaku vezu sa svojim rodnim krajem. Međutim, neki od njih su bili prisiljeni da napuste svoje kuće i rodni kraj u toku rata, a nakon njegovog završetka u nekim dijelovima Bosne i Hercegovine kompletna demografija je promijenjena. Uzimajući to u obzir, postoji veliki broj ljudi koji baš zbog toga ne žele da se vrate u svoj rodni kraj, čak je neke od njih strah povratka jer ništa više nije kao prije. Ali također postoji određeni broj povratnika, koji su odlučili da se vrate, ali su ipak birali mesta u kojima žive ljudi iste etničke pripadnosti.

Etničko bogatstvo

Bosna i Hercegovina od svih zemalja bivše Jugoslavije najrazličitiju etničku strukturu stanovništva. Dok svi narodi vode slavensko porijeklo, s vremenom su se razvili razni identiteti. Danas, mnogi ljudi generalno sebe definišu kao pripadnici određenog naroda ili etničko-religiose skupine pored pripadanja određenoj naciji. Tri glavne skupine su Bošnjaci, Bosanski Srbi i Bosanski Hrvati. To su tri glavna konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini i na osnovu toga oni čine vladu u državi. Pored njih, imamo Rome, Bosanske jevreje koji nisu konstitutivni narodi i samim tim nisu dio vlasti u Bosni i Hercegovini.

Što se tiče brojčanog stanja, po popisu stanovništva iz 2013. godine, 50,11% stanovništva su sačinjavali Bošnjaci, 30,8% Bosanski Srbi i 15,4% Bosanski Hrvati. Etnička pripadnost pojedinca uglavnom definiše i njegovu religijsku pripadnost, pa su Bošnjaci uglavnom muslimani, bosanski Srbi pravoslavci i bosanski Hrvati rimokatolici ali naravno to nije pravilo. Neki bosanci više pažnje pridaju etničkoj pripadnosti nego Bosanskom nacionalnom identitetu.

Također bih željela napomenuti da iako rane nastale u ratu kod stanovništva još uvijek nisu zacijelile, razne ankete su pokazale da bosansko stanovništvo nije toliko preokupirano etničkom pripadnošću i nacionalizmom koliko to političari predstavljaju i forsiraju.¹²⁰

¹²⁰ <https://culturalatlas.sbs.com.au/bosnian-culture/bosnian-culture-core-concepts> (21.01.2022.)

Egipat – Bosna i Hercegovina (Kulturna saradnja - komparacija)

Egipat već dugi niz godina uspješno vrši predstavljanje svoje kulture u Bosni i Hercegovini kroz razne kulturne aktivnosti. Trenutni ambasador Yasser Sorour izjavio je kako želi da prije svega poboljša odnose između prijateljskih zemalja. U domenu kulture, njegova zamisao je stvoriti kontakte među ljudima. Jedna od kulturnih aktivnosti ogleda se u saradnji sa Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom BiH u Sarajevu, gdje će u čitaonici biti izložene knjige o egipatskoj kulturi, a također tu je planirano i organizovanje određenih događaja i prikazivanje egipatskih filmova. Osim toga, radi i na unaprjeđenju turizma uspostavljanjem direktnih letova iz Sarajeva i Banja Luke za Hurgadu. Također surađuju sa univerzitetima u BiH kako bi organizovali studentska putovanja po specijalnim cijenama.¹²¹ Mimo toga, ambasada Egipta organizuje prijeme povodom Nacionalnog dana države gdje prisustvuju zvanice iz političkog bh. života, predstavnici vlasti, ambasadori akreditovani u BiH, pripadnici međunarodnih institucija i dr.

Ministarstvo turizma Egipta organizovalo je putovanja za predstavnike medija iz Bosne i Hercegovine s ciljem da se građanima Bosne i Hercegovine približe turistički potencijali zemlje.¹²² Također su u nekim školama imali projekte pod nazivom “Dani Egipta”, gdje su učenici kroz priredbe predstavljali egipatsku kulturu kroz razne igrokaze, crteže i sl. a osim toga promoviralo se i učenje arapskog jezika u nekim školama.

Još jedno od brojnih kulturnih dešavanja predstavljanja Egipta proteklih godina bio je i koncert grupe “Nubijski bubnjevi i egipatsko narodni instrumenti” u sklopu Baščaršijskih noći.

Što se tiče Bosne i Hercegovine, bosanskohercegovačka kultura se već godinama predstavlja u Egiptu, prvenstveno u Aleksandriji i Kairu. Manifestacija “Dani kulture BiH u Egiptu” je pružila priliku našim umjetnicima da predstave svoje radove i bosansku kulturu. Akademski slikar Irfan Hozo, autor umjetničke fotografije Zijah Gafić, vokalna umjetnica Hanka Paldum sa orkestrom “Culture Music” te KUD Lola bili su samo neki od učesnika. Također su prikazani filmovi “Remake” Dine Mustafića te “Kod amidže Idriza” Pjera Žalice, a osim toga upriličeno je i večer bh. kuhinje.¹²³

Također, proteklih godina su članovi Asocijacije studenata Bosne i Hercegovine u Egiptu povodom Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine organizovali međunarodnu manifestaciju. Tu su prikazali videoprezentaciju Bosne i Hercegovine, pravili izložbu knjiga

¹²¹ <https://furaj.ba/yasser-sorour-ambasador-arapske-republike-egipat-u-bih%EF%BF%BC/> (04.08.2022.)

¹²² <https://ba.n1info.com/biznis/turizam-kao-poveznica-bosna-i-hercegovina-i-egipat-pruzaju-si-ruke/> (06.08.2022.)

¹²³ <https://www.klix.ba/magazin/kultura/egipat-od-25-do-30-novembra-manifestacija-dani-kulture-bih-u-egipatu/071121094> (20.08.2022.)

bosanskohercegovačkih autora na arapskom jeziku, foto izložbi marša Mira Nezuk-Srebrenica koju su napravili Egipćani koji su na njemu učestvovali¹²⁴. I naravno kao svako drugo predstavljanje BiH, okupljanja su završavala uz bosansku kahvu i slane i slatke specijalitete. Uzimajući u obzir veličinu, broj stanovnika, razvijenost i mnoge druge parametre, za očekivati je da Egipat puno više ulaže u predstavljanje svoje kulture jer za to ima i veće resurse. Međutim, možemo slobodno reći da su i sami državljeni bilo koje države ustvari i njeni ambasadori. Smatram da, bez obzira što je Bosna i Hercegovina naizgled mala i ne toliko razvijena država, ipak Bosanci i Hercegovci rade dobar posao u predstavljanju naše države i kulture kako u Egiptu tako i širom svijeta.

¹²⁴ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dan-nezavisnosti-bih-obiljezen-i-u-egiptu/130304023> (20.08.2022.)

Zaključna razmatranja

Kulturna diplomacija posjeduje sposobnost i snagu da promijeni trenutačno javno mišljenje koje među javnosti preovladava o BiH u svijetu, a osnovna hipoteza je da se BiH nedovoljno usklađeno i učinkovito koristi dostupnim kulturno-diplomatskim alatima. Tokom istraživanja došlo se do vrijednih spoznaja koje bi mogle biti poticaj BiH u primjeni tih alata na putu eurointegracija. Obzirom na disonantne i tripartitne pristupe vanjskoj politici, te često i dijametralno suprotne unutarnje političke vrijednosti predstavnika triju bosanskohercegovačkih konstitutivnih naroda, treba nastojati korištenju kulture, zbog toga što kultura ima izrazitu sposobnost promicanja univerzalnih i za sve prihvatljivih vrijednosti, a što je možda i najvažnije, može djelovati i potpuno samostalno bez uplitanja vladinih institucija.

Otežavajuća okolnost jeste i to da glede pitanja vanjskih odnosa i/ili kulture ovlasti unutar BiH imaju institucije na trima razinama upravljanja. Na razini države za to su zaduženi Predsjedništvo BiH, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, te Ministarstvo civilnih poslova BiH koje, između ostalog, utvrđuje strategiju za područje nauke i kulture na međunarodnoj razini; na entitetskoj razini postoje Ministarstvo kulture i sporta Federacije BiH, te Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske s temeljnom zadaćom očuvanja kulturne baštine i jačanja kulturne infrastrukture unutar dva entiteta; a u Federaciji BiH, koja se sastoji od deset kantona, postoji isto toliko ministarstava nauke, kulture i sporta.

Bilo bi poželjno na razini BiH pristupiti izradi jedinstvene kulturno-diplomatske strategije s jasno utvrđenim hodogramom ostvarivanja pojedinih faza dosljednog i sistemskog uključivanja kulture u vanjske odnose koja će težiti komplementarnosti s unutarnjom raznolikošću bosanskohercegovačkih kulturnih izraza. U skladu sa takvom strategijom, trebalo bi između ostalog i povećati izdvajanja za kulturno-diplomatske aktivnosti; oslanjati se više na vlastite kulturno-diplomatske programe; više pažnje posvetiti djelovanju nacionalnih kulturnih društava/instituta; poticati i finansijski podupirati vlastite programe međunarodne studentske razmjene; iskoristiti bliske veze, poboljšati turističku infrastrukturu i uz tradicionalnu gostoljubivost ovdašnjih ljudi, stalno raditi na izgradnji njihovog samopoštovanja kao jedne od glavnih odrednica unutarnjih političkih vrijednosti i pozitivnog identiteta; osigurati uvjete i poticajno okruženje za profesionalni razvoj izvrsnih pojedinaca da bi mogli neometano razvijati svoje talente i sl.

Egipat već dugi niz godina sprovodi niz ambicioznih napora na polju kulturne diplomatijske na različitim nivoima: multilateralne organizacije, kroz bilateralne kooperativne kanale i kroz sistematsku turističku politiku koja uključuje porijeklo kao ključnu komponentu. U godinama prije revolucije koja se desila 2011. godine, počeli su se primjećivati znakovi modernizacije ali

nisu mogli biti materijalizovani u istinskom obliku odnosa egipatske kulture sa vanjskim svijetom. Danas, državni sistem kulturne politike Egipta i njegov kulturni sektor nalaze se na raskrsnici, između ponovnog rođenja, restrukturiranja i destrukcije, sa veoma raznolikim i neizvjesnim potencijalnim posljedicama za vanjske odnose države.

Uzimajući u obzir veličinu, broj stanovnika, razvijenost i mnoge druge parametre, za očekivati je da Egipt puno više ulaže u predstavljanje svoje kulture jer za to ima i veće resurse. Međutim, možemo slobodno reći da su i sami državljeni bilo koje države ustvari i njeni ambasadori. Smatram da, bez obzira što je Bosna i Hercegovina naizgled mala i ne toliko razvijena država, ipak Bosanci i Hercegovci rade dobar posao u predstavljanju naše države i kulture kako u Egiptu tako i širom svijeta.

Literatura i izvori

Internet izvori:

1. A. Branson, Thomas, Travel advisor, Kairo, datum pristupa 28.02.2022., <https://travel-advisor.eu/kairo/>
2. An official EU website, datum pristupa, 27.10.2021. <https://ec.europa.eu/>
3. Bosanskohercegovačka kinematografija, datum pristupa 31.01.2022. https://sh.wikipedia.org/wiki/Bosanskohercegova%C4%8Dka_kinematografija
4. Carr, Alastair, Zaustavljanje sukoba gastro – diplomatijom, 28.12.2015., datum pristupa 12.01.2022. <https://balkandiskurs.com/2015/12/28/zaustavljanje-sukoba-gastro-diplomatijom/>
5. Clarke, David, Cultural Diplomacy 19.11.2020., datum pristupa 27.10.2022. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-543>
6. Cultural Atlas, Bosnian Culture, <https://culturalatlas.sbs.com.au/bosnian-culture/bosnian-culture-core-concepts> datum pristupa 21.01.2022.
7. Čampara Aljoša, Parlamentarna diplomacija, Priručnik za poslanike i delegate Parlamentarne skupštine BiH, datum pristupa 28.02.2022. <https://www.parlament.ba/Publication/Read/3615?title=parlamentarna-diplomacija&pageId=241>
8. Drimmer Warren, Stephanie, National Geographic Kids Readers: Ancient Egypt, datum pristupa 24.01.2022. <https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/fast-facts-egypt/>
9. Furaj.ba, Yasser Sorour, ambasador Arapske Republike Egipat u BiH, datum pristupa 04.08.2022., <https://furaj.ba/yasser-sorour-ambasador-arapske-republike-egipat-u-bih%EF%BF%BC/>
10. Furaj.ba, Yasser Sorour, ambassador Arapske Republike Egipat u BiH, datum pristupa: 04.08.2022. <https://furaj.ba/yasser-sorour-ambasador-arapske-republike-egipat-u-bih%EF%BF%BC/>
11. G. Mertz, Barbara, Britannica, Memphis, datum pristupa 28.02.2022. <https://www.britannica.com/place/Memphis-ancient-city-Egypt>
12. Holyoke, Gregory, The Final Curtain: Can Egypt's Film Industry Survive COVID-19?, 17.06.2021. datum pristupa 31.01.2022. <https://egyptianstreets.com/2021/06/17/the-final-curtain-can-egypts-film-industry-survive-covid-19/>
13. <http://unescobih.mcp.gov.ba/mandat/Default.aspx?id=14262> datum pristupa 28.02.2022.
14. <http://unescobih.mcp.gov.ba/spomenici/Default.aspx?id=14253> datum pristupa 28.02.2022.
15. Informativno turistički portal Bosne i Hercegovine, Kultura, datum pristupa 19.01.2022., <http://bih-x.info/bh-info/kultura/>
16. Interaktivni portal za dijasporu iz Bosne i Hercegovine, 2021., Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, datum pristupa 07.03.2022 <http://dijaspora.mhrr.gov.ba/unesco-spomenici-svjetske-bastine-u-bih-2/>
17. Jončić, Andrija, Nova akropola za boljeg čovjeka i bolji svijet, datum pristupa 11.01.2022.
18. , <https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/egipatska-kultura/>
19. Journey to Egypt, Thebes Egypt, datum pristupa 28.02.2022. <https://www.journeytoegypt.com/en/discover-egypt/thebes-egypt>

20. Klix.ba, Dan nezavisnosti BiH obilježen i u Egiptu, Datum pristupa 20.08.2022, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dan-nezavisnosti-bih-obiljezen-i-u-egiptu/130304023>
21. Klix.ba, Egipat: Od 25. do 30. novembra manifestacija „Dani kulture BiH u Egiptu“, datum pristupa 20.08.2022.) <https://www.klix.ba/magazin/kultura/egipat-od-25-do-30-novembra-manifestacija-dani-kulture-bih-u-egiptu/071121094>
22. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Hrvatska enciklopedija, datum pristupa 27.10.2021. <https://www.enciklopedija.hr/>
23. Luša, Đana, 01.2018. The role of Food in Diplomacy: Communicating and „Winning Hearts and Minds“ Through Food, Research Gate, datum pristupa 18.01.2022. https://www.researchgate.net/publication/322765721_The_Role_of_Food_in_Diplomacy_Communicating_and_Winning_Hearts_and_Minds_Through_Food datum pristupa 18.01.2022
24. Manastir Svetе Katarine, datum pristupa 28.02.2022. https://sh.wikipedia.org/wiki/Manastir_Svetе_Katarine
25. Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/kulturno_nasljedje/?id=245 datum pristupa 19.01.2022.
26. Ministry of Antiquities – Egypt, World Heritage, datum pristupa 28.02.2022. <https://egymonuments.gov.eg/world-heritage/abu-mena/>
27. N1 BiH, Turizam kao poveznica: Bosna i Hercegovina i Egipat pružaju si ruke, datum pristupa 06.08.2022. <https://ba.n1info.com/biznis/turizam-kao-poveznica-bosna-i-hercegovina-i-egipat-pruzaju-si-ruke/>
28. Pixelizam, Dolina kitova: jedna od najvažnijih pronalazišta fosila na svijetu, datum pristupa: 28.02.2022. <http://pixelizam.com/dolina-kitova-jedno-od-najvaznijih-pronalazista-fosila-na-svijetu/>
29. Probudite istraživača u sebi: Najbolje očuvane egipatske tradicije, datum pristupa 28.02.2022. <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/egipatske-atrakcije-pod-unesco-zastitom---392199.html>
30. Traditional Arabic Music, Music of Egypt, datum pristupa 06.05.2022. https://www.traditionalarabicmusic.com/music_of_egypt.html
31. UNESCO World Heritage Convention, Abu Mena, datum pristupa 28.02.2022. <https://whc.unesco.org/en/list/90>
32. UNESCO World Heritage Convention, Historic Cairo, datum pristupa 28.02.2022. <https://whc.unesco.org/en/list/89>
33. UNESCO World Heritage Convention, Old Bridge Area of the Old City of Mostar, <https://whc.unesco.org/en/list/946/> datum pristupa 07.03.2022.
34. UNESCO World Heritage Convention, Saint Catherine Area, datum pristupa 28.02.2022. <https://whc.unesco.org/en/list/954> datum pristupa 28.02.2022.
35. World Music Network, 02.04.2014., The Music Of Egypt: Ancient Civilisation, Modern Nation, datum pristupa 06.05.2022. <https://worldmusic.net/blogs/guide-to-world-music/the-music-of-egypt-ancient-civilisation-modern-nation>
36. Znanje.org, Egipat – Kultura, datum pristupa 29.12.2021. <https://www.znanje.org/i/i10/10iv10/10iv1011/kultura.htm>

Knjige:

37. Anholt, Simon 2009, *Konkurentan identitet – novo upravljanje markama država, gradova i regija.*, M Plus d.o.o., Zagreb.
38. Berković, Svjetlan 2006, *Diplomacija i diplomatska profesija*, Urban Media, Zagreb
39. Berridge, Geoff R. 2004, *Diplomacija : teorija i praksa*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb; prevela Ksenija Jurišić. -
40. Bildt, Carl 1998, *Peace Journey: The Struggle for Peace in Bosnia*, Weidenfeld and Nicolson, London

41. Burnazović, Tufik (ur) (2000), *Ko je ko u Bošnjaka*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo
42. Chapple-Sokol, Sam 2013, *Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds*, The Hague Journal of Diplomacy 8, Medford
43. Cummings, Milton C. 2009. *Cultural diplomacy and the United States government: A survey*, Americans for the Arts , Washington, DC
44. Čavlović, Ivan 2011, *Historija muzike u Bosni i Hercegovini*, Muzička akademija u Sarajevu-Institut za muzikologiju, Sarajevo
45. D. Clarke 2020, *Cultural Diplomacy*, International studies association and Oxford University Press
46. Džafić, Adnan, Krčalo, Nezir, *Bosanski identitet – razaranje paradigme multilateralnosti?* DHS 2 (8) (2019),
47. Filandra, Šaćir (2018), *Od zabranjene do uvažene nacije*, Preporod, br.5/11, 1. mart, 16-17
48. Frankel, C. 1965. *The neglected aspect of foreign affairs: American educational and cultural policy abroad*, The Brookings Institute, Washington DC
49. Goff, P. M. 2013, *Cultural diplomacy*. In A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur (Eds.), *The Oxford handbook of modern diplomacy*, Oxford University Press, Oxford
50. Hague Journal of Diplomacy 8 (2): 161-183. DOI: 10.1163/1871191x-12341244.
51. Haigh, A. 1974, *Cultural diplomacy in Europe*, Manhattan Publishing, New York
52. Hajdarević, Muhamed 2007, *Enciklopedijski rječnik diplomacije i međunarodnih odnosa*, Connectum, Sarajevo,
53. Huttunen, Mia 2017, *De-demonising Japan? Transitioning from war to peace through Japan's cinematic post-war cultural diplomacy in UNESCO's Orient project 1957–1959*. International Journal of Cultural Policy, London
54. Ibler, Vladimir 1972, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Zagreb:Informator, Zagreb
55. Jahić, Dževad 1991, *Jezički izvori sevdalinke*, u: *Jezik bosanskih Muslimana*, Biblioteka Ključanin, Sarajevo
56. Jurišić, Ksenija. i Keller, Ira 2007, *Kulturna diplomacija*. Međunarodne studije, Zagreb
57. Kalanj, Rade (2005), *Liberalno i komunitarističko poimanje identiteta: Prilog analizi identiteta hrvatskog društva*, Socijalna ekologija, Vol. 14, No. 1-2, Zagreb, 55-74
58. Kalanj, Rade (2007), *Dimenzije modernizacije i mjesto identiteta*, Socijalna ekologija, Vol. 16, No. 2- 3, Zagreb, 113-156
59. Kržišnik- Bukić, Vera (1997), *Bosanski identitet*, Bosanska knjiga, Sarajevo
60. Luša, Đ, & Jakešević, R. 2017. *The role of food in diplomacy: Communicating and “winning hearts and minds” through food*. Medijske Studijem Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
61. Maack, Mary N. 2001, *Books and Libraries as Instruments of Cultural Diplomacy in Francophone Africa during the Cold War*, Libraries & Culture 36, no. 1
62. Maglajlić, Munib 1978, 101 sevdalinka, Prva književna komuna, Mostar
63. Maglajlić, Munib 1985, *Muslimanska usmena balada*, Veselin Masleša, Sarajevo
64. Maglajlić, Munib 1985, *Od zbilje do pjesme*, Glas, Banja Luka
65. Mark, Simon 2008, *A Comparative Study of the Cultural Diplomacy of Canada, New Zealand and India*, Doktorska disertacija The University of Auckland,Auckland
66. Mark, Simon 2010, *Rethinking cultural diplomacy: The cultural diplomacy of New Zealand, the Canadian Federation and Quebec*, Sage, Wellington
67. Mitić M. 2003, *Diplomatija kao sredstvo za promociju, ostvarivanje i zaštitu poslovnih interesa*, Zavod za udžbenike, Beograd
68. Monaghan J. Peter J. 2003. *Socijalna i kulturna antropologija*, Bemust, Sarajevo

69. Northip, Charles 2000, *Role of Media in Democracy, Public Diplomacy and Media*, International Seminar within the Framework of the Stability Pact for South Eastern Europe, Diplomatic Academy, Zagreb
70. Nye JR, Joseph S. 2012, *Budućnost moći*, Mate d.o.o. , Zagreb
71. Nye, S. J. Jr. 2004, *Soft power. The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York
72. Paul Rockower, 2012, *Recipes for Gastrodiplomacy*, Journal of Public Diplomacy and Place Branding
73. Pičuljan, Zoran 2007, *Diplomacija kao državna služba*. Društveno veleučilište, Zagreb
74. Rizvić, Muhsin 1969, *Iznad i ispod teksta*, navedeno prema: Alija Isaković, *Biserje: Antologija muslimanske književnosti*, 2. izd., Opatija
75. Rizvić, Muhsin 1994, *Panorama bošnjačke književnosti*, Ljiljan, Sarajevo
76. Schiffman, L. G., Kanuk, L. L. 2004, *Ponašanje potrošača*, Mate, Zagreb
77. Schneider P., Cynthia 2006, *Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It*, The Brown Journal of World Affairs, Georgetown
78. Skoko, Božo, Kovačić, Vinko 2009, *Koncept meke moći država i njegova primjena na Republiku Hrvatsku*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, god.12, br.23
79. Skoko, Božo. (2012). *Imidž Bosne i Hercegovine i njegovih građana u Hrvatskoj i Srbiji*, FES, Sarajevo
80. Šuško, Dževada 2006, *Kulturna diplomacija u Evropi i uloga Bošnjaka, Muslimanski ugao posmatranja na približavanje sa nemuslimanima*, Zažetak izlaganja na Europa Forum Wachau u Kremsu 2016. godine
81. Tarle, T. 2004, *Lijepa naša, nacionalni park na razmeđu triju svjetova*. Matica,
82. Udruženje Ilmijje IZ-e u BiH 2004 *Atlas islamskog svijeta*, Sarajevo,
83. Vrabec-Mojzeš, Zrinka 2009, *Javna diplomacija i mediji*, Medianali – znanstveni časopis za medije, novinarstvo, masovno komuniciranje, odnose s javnostima i kulturu društva, Vol.2, br. 4,
84. Vukas, Budislav 1975, *Relativno djelovanje međunarodnih ugovora*, Zagreb
85. Waller M.J. 2009, *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy in Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare*, ed. Institute of World Politics Press, Washington DC
86. Waller, Michael J. 2009, *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy, in Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare*, ed, Institute of World Politics Press, Washington DC
87. Woodward, Kath (2002), *Understanding Identity*, Arnold-Hodder Headline Group, London
88. Zhang, Juyan 2015, *The Foods of the Worlds: Mapping and Comparing Contemporary Gastrodiplomacy Campaigns*, International Journal of Communication, San Antonio
89. Žiga, Jusuf (2007), *Savremeno bosansko društvo*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
90. Žiga, Jusuf (2012), "Feudalizacija" bosanskohercegovačkog društva i njeno odražavanje na krizu identiteta, Sarajevo Social Sciences Review, vol.1, broj 1, jesen-zima 2012., 263- 271

Naziv odsjeka i/ili katedre: Politologija

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Safija Tadefi

Naslov rada: Međunarodni kulturni odnosi – Komparativna analiza: Bosna i Hercegovina i Egipat

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 76

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navodenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis